

TARTU ÜLIKOOL
VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
Rahvusliku käsitöö osakond
Rahvusliku tekstiili eriala

Ilme Kosseson
MASINTIKANDITE ISELOOM MUHU ARGITANUDEL –
TÜPOLOOGIA JA VÄRVIKOMBINATSIOON

Seminaritöö

Juhendaja: lektor MA Christi Kütt

Kaitsmisele lubatud.....

Viljandi 2011

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS.....	3
1. PEAKATE RAHVAKOMMETES, SOTSIAALSE STAATUSE MÄRK.....	5
2. MUHU ARGITANU MÕISTE JA TUNNUSED	6
3. ÕMBLUSMASINAD.....	10
3.1. Õmblusmasina ajalugu ja levik Eestis.....	10
3.2. Õmblusmasinad Muhus.....	11
4. MASINTIKANDI ÜLDINE ISELOOMUSTUS	14
4.1. Masintikandi erinevad kasutamiskohad ja võimalused	14
4.2. Geomeetiline masintikand.....	15
4.3. Lilltikand õmblusmasinaga	16
5. MUHU TIKANDI OMAPÄRA	18
5.1. Muhu tikandi üldine iseloomustus	18
5.2. Värvid Muhu tikanditel	18
5.3. Muhu tanutikandite üldine iseloomustus.....	19
5.4. Muhu argitanude kaunistamisviiside muutumine läbi aja	22
6. GEOMEETRILINE MASINTIKAND MUHU ARGITANUDEL	24
6.1. Geomeetiline kujund	24
6.2. Mustri jaotus piiratud pinnal	30
6.3. Värvikasutus	34
6.4. Materjalide kasutus masintikandiga argitanudel.	35
6.5. Muhu masintikkijad.....	37
KOKKUVÕTE.....	39
KASUTATUD LÜHENDID	41
KASUTATUD KIRJANDUS	42
KASUTATUD INTERNETI ALLIKAD	42
JOONISED	43
FOTOD.....	44
TABELID.....	45
LISAD	46
Lisa 1 Muhu kaart	46
Lisa 2 Algandmete tabeli materjalide kasutamise kohta	47
Lisa 3 Mustri algandmete tabel	49
Lisa 4 Muhu argitanude legendid.....	50
SUMMARY	77

SISSEJUHATUS

Eesti rahvarõivaid tuntakse eeskätt 19 saj pärinevate muuseumikogude põhjal. Rahvarõivaid kandis talurahvas 19 saj keskpaigani. Juba 19 saj esimesel poolel, kui kaubalis- rahalised suhted kapitalismi arenedes Eesti külla tungisid, said rahvarõivad järjest rohkem linna sugemeid.

Seepärast oli Fr. R. Kreutzwaldil küllalt põhjust Fr. R. Faehlmannile 1842. aastal kirjutada, et tema arvates on materjali kogumine eesti rahvarõivaste kohta ligemale viiekümne aasta võrra hilineud ja et nende sajand rahvarõivais palju vanapärasid on hävitanud. Seda keerulisem on rahvusliku käsitöö materjali kogumine 200 aastat hiljem. Samas on teadmised Eesti rahvuslikust eripärasest identiteedi seisukohalt eestlastele Euroopa Liidu ühtlustavates tingimustes üliolulised.

Etnograafid ei ole pikka aega väärtustanud käsitöö ühiskondlik-majanduslikku tähtsust. Etnograafilistes uurimustes on piirdutud ütlusega, et kõik oli kodus tehtud. Sellise suhtumise tõttu on vähe kogutud ka materjali käsitöö ja ka käsitöölise kohta.

Muhu rahvarõivad oma eripärase ilme ja kauniduse tõttu on läbi aegade olnud uhkuseks eelkõige muhulastele. Samas ei ole paljudeks pidanud Muhu rahvarõivaste kandmist ka mandri inimesed tänaseni. Muhu ammendamatud mustrikogud ja kaunid värvilahendused inspireerivad kaasaegseid disainereid üle Eesti loomaks disainilahendusi täiesti uues võtmes.

Masintikandiga kaunistatud tekstiilid on vähe uurimist leidnud, kuna selline kaunistusviis on rahvarõivaste vanust arvestades suhteliselt kaasaegne nähtus. Samas käsitöö seisukohalt oli see tehnika oma ilmumishetkel küll uuenduslik, kuid lugupidamine selle vastu jahenes kiirelt, sest selles puudub käsitöölise tundlik käejoon, pealegi hakkab 20 sajandil tehnika arenema üha kiiremini, ning õmblusmasina vahetavad peagi välja veel moodsamad seadmed.

Seminaritöö teemaks valisin „Masintikandite iseloom Muhu argitanudel – tüpologia ja värvikombinatsioonid“. Seda kantuna huvist Eesti paikkondliku masintikandi iseloomu vastu, puutudes masintikandiga kokku oma igapäevatoos. Muhu argitanude näide võimaldas ERMi fondis lihtsamini valimit koostada, kuna kartoteegi põhjal ei ole võimalik otsustada üksikute esemete kaunistamisel kasutatud tehnika üle.

Käesoleva uurimuse probleempüstitus on kirjeldada masintikandite iseloomulikke tunnuseid.

Uurimuse eesmärk on välja selgitada masintikandite iseloom masintikandiga kaunistatud Muhu argitanude pealagedel.

Uurimuse tööhüpoteesiks on: õmblusmasinaga tikkimine sai alguse mõnest üksikust õmblusmasinast, mille kasutamise võimalikkus tekitas kitsa tekstiilikaunistamise viisi. Selline privileeritud võimalus ja õmblusmasina kasutamise meisterlikkus andis tikanditele erilise tehnilise omapära, mis eristab neid selgesti käsitsi tikitud mustritest tehniliselt, kuid säilitas oma kujundite kasutuses kandja jaoks kaitsemaagilise tähtsuse.

Kasutatud kirjandusest on üks olulisemaid Kaburi jt välja antud „Meite Muhu mustrid“ (2010), mis käsitleb kogu ulatuses just Muhu käsitööga seonduvat ja milles on ülevaatlik peatükk masintikandist Muhus. Üldisemalt on võimalik taustainfot saada erinevatest Eestis välja antud rahvarõiva-alastest väljaannetest, millest põhjalikum ülevaade muhutikandist H. Linnuse “ Tikand eesti rahvakunstis“ (1955) ja tanudest I. Mannineni „Eesti rahvariiete ajalugu“ (2009). Lisaks oli võimalik lugeda ERMi Etnograafilise Arhiivi materjale ja muuseumi teadurite küsitluste alusel saadud korrespondentide vastuseid. Tutvusin J. Hindi koostatud TÜ eesti ajaloo kateedri diplomitööga „Rõivastumine ja mood Saaremaal 1880-1940“ (1992), L. Treesi ENSV TRÜ Arheoloogia kateedri diplomitööga „Rätsepa- ja õmblustööd“ (1950) ning E. Raudsepa proseminari tööga „Muhu naise argitanu“ (1939), kus on läbi uuritud argitanu lõikeline muutumine aja jooksul. A. Varma poolt 1930 aastal koostatud „Õmblustööde tehnika“ annab selge ülevaate, millisel hulgal erinevaid tikkimistehnikaid oli võimalik õppida 20. saj esimesel poolel.

Masintikandiga Muhu argitanude valimi koostamiseks külastasin suurima etnograafilise koguga Eesti Rahva Muuseumi (ERM). ERMis oli võimalik vaadelda 31 masintikandiga tanu ja Muhu Muuseumis 14 tanu. Seal selgus, et antud uurimusest on huvitatud ka Muhu Muuseum, kuna puudub samateemaline varasem uurimis. Veel võib töö huvi pakkuda kõigile rahvakunsti huvilistele ning käsitööpetajatele ja õpilastele koolides, kus on soetatud kaasaegne tikkimismasin.

Kvantitatiiv-kvalitatiivse uurimuse teostamiseks tegin materjal-tehnilise vaatluse, mille põhjal kogusin andmed, mida kasutasin iseloomustavate parameetrite organiseerimisel.

Seminaritöö jaotasin peatükkidesse.

- Esimeses peatükis käsitlen peakte kultuuriloolist ja uskumuslikku tähtsust.
- Teine peatükk on pühendatud lähemalt Muhu argitanule.
- Kolmandas peatükis teen lühiülevaate õmblusmasina ajaloost ja selle levikust Eestis.
- Neljas peatükk võtab kokku masina kasutamise võimalused tikkimisel.
- Viiendas peatükis on ülevaate Muhu tikandist üldiselt.
- Kuuendas peatükis kasutan uurimise käigus kogutud andmeid valimi kohta ja teen nende põhjal kvantitatiivse analüüsi, mis vastab töö alguses püstitatud eesmärgile.

1. PEAKATE RAHVAKOMMETES, SOTSIAALSE STAATUSE MÄRK

Germaani maades olevat abielunaisel juba põlisest ajast olnud kombeks kanda peakatet, kuid neiud võisid käia katmata peaga. Hilisem katoliku kiriku toetus abielunaise pea katmise kombele on selle tava aidanud elus hoida peaaegu 20 sajandini välja. Uskumuse kohaselt kaitses peakate naist kurja silma eest. Seega oli kardetav käia peakatteta raskejalgsel. Ebausklikud keelasid langenud tüdrukutel katmata juustega raskejalgsete naiste ja karja hulgas viibida. Niisiis kandsid nemadki tanu. Lugin arvab, et juba muinas-skandinaavia ajal lähtus naise pea katmise komme maagilistest tähendustest. (Manninen 2009, lk 467)

On teada juhtumeid, kus tüdrukud kandsid heameelega tanu vabanemiseks kohustusest teenida mõisas tüdrukuna. Peakate oli naise au, naine pidi piinlikult hoolitsema selle eest, et tema pea oli alati kaetud. Vaid juuste pesemise ajaks oli õigus kate ära võtta. Muidu pidi pea kaetud olema nii saunas saunamütsiga, kui öösel öömütsiga. Niisiis oli igal naisel erinevad peakatted vastavateks olukordadeks. (*ibid* 2009, lk 37)

Tanu on juukseid varjav peakate, mis oli keskajal Euroopas naistele üldiselt kohustuslik ja püsis kõige kauem rahvarõivais. Eesti tanud valmistati valgest linasest või puuvillasest riidest, kaunistati pitsi, tikandi ja siidilintidega. 19 saj kanti Kagu-Eestis kroogitud, Põhja-Eestis kurrutatud sopiga, Edela-Eestis koonusekujulisi tanusid. Saaremaa anti papist äärtega trapetsi või ristküliku kuju. Muhu naiste argitanu tehti lootsikukuline. (EE 1996, *sub* tanu)

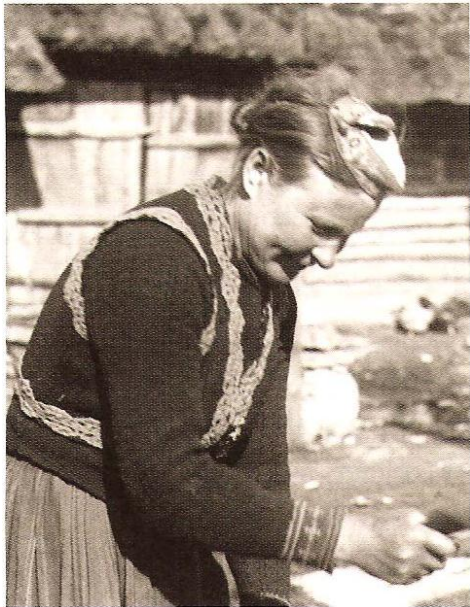
„Muhu ema, enne kui ta oma lapsele vitsa andma hakkas, kohendanud tanu kõvemini pähe, et see tähtsa toiminguga ajal paigast ei liiguks ja vanemlikku väarikust seeläbi ei vähendaks (Kabur, Pink & Meriste 2010, lk 163).

Seega oli peakatte lisaks tarbeesemele ka maagilise väärtusega. Peakatte järgi oli võimalik määrata selle kandja sotsiaalsest staatust.

2. MUHU ARGITANU MÕISTE JA TUNNUSED

Argitanu on Muhu naise tavaline tanu, mis pandi pähe pulmade kolmandal päeval ja mida ei tohtinud peast võtta isegi üle toa põranda minnes. Mütsitaolisest peakattest, mille kuklaosas oli ümmargune ava, sai lõpuks pealael kõrguv tordilõigukujuline ehe. Tanu oli omanäolise lühikese juustemoega Muhu naise ehteks ega pidanudki juukseid katma, nagu mujal kombeks oli. (Kabur jt 2010, lk 15.)

Foto 1 Muhu naine argitanuga (Manninen 2009, lk 85)

Saare inimese argipäev oli täis ohtusi nii loodusjõudude, võõraste, kui kõige vägevama poolt.

Tanu otstarve oli kaitsta selle kandjat. Selleks, et säilitada pärandit ja hoida elus teadmisi, mida targad valdasid, kasutasid meie muistsed esivanemad kudumitel, ehetel, peremärkidel ja igapäevariietel maagilisi sümboleid, kui targad olid läinud ja meie maal valitses usupimedus. Maagia oli igapäevane meie esivanemate elus, pigem usuti, et ilma maagiata pole üldse võimalik ellu jääda. (Artla 2009, lk 1-46)

Muhumaal nimetati ristpistet *kirjutamiseks* (Kabur jt 2010, lk 161.) Ka selline sõnakasutus viitab *ornamenteerimisele* ja seeläbi kaitsemaagiale.

Oma välimuselt ei sarnane tanu seetõttu esmapilgul ühegi teise Eesti maakonna peakattega. Aja jooksul vähenesid tanud oma suuruselt tegid läbi sama kiire arengu ja põhjaliku muutuse kui ülejäänud kostüümi osad.

Foto 2 Muhu argitanu muutumine aja jooksul (E. Raudsepp 1939, lk 7-15)

Vanematel eksemplaridel on laius peaaegu sama suur, kui pikkus, kattes pead peaaegu kalotitaoliselt. Hiljem tanu kitsenes, jäädes pealaele seisma madalam ots ees, kõrgem taga. Eespoolne ots, mida nimetati notiks, pidi asetsema natuke juuksepiirist kõrgemal (vt foto 7). Tagaots, nimega perse, oli vanematel tanudel lahtine, punase riidega kanditud. Augu ümber tekkisid krookimisest kortsud. Hiljem need kadusid ja asendusid kolmnurkse perslapiga, mis kattis ja kaotas augu.

Vanemal ajal kanti tanu vastu pead. Uuemal ajal, tanu kuju muutudes aeti tagumine ots kikki.

Tanu peas hoidmiseks oli tanu külge kinnitatud peenike nõör, mis pandi kukla tagant juuste alt läbi. (Manninen 2009, lk 76-77)

MÕISTED

ALUSKIRI-kitsas valge ristpistetikand vanimatel harjutanudel tumesinisel riidel

ARGITANU- pandi pruudile pähe pulma lõppedes igapäevaseks kandmiseks (madal)

HARJUTANU- pruuditano (kõrge)

IDEOGRAAF ehk *mõistekiri* - on maailma vanimaid kirju, arenenud *piltkirjast*.

IDEOGRAMM - on mõistekirja märk, mis ei tähista häälikut ega silpi, vaid mõistet või sõna. Seega on ideogramm spetsiaalne tüüp sümboleid, graafiline märk, mis sümboliseerib ideed või kontseptsiooni

KINK (kirk?) e. TANUPERSE- tanu tagumine ots

KIRI, KIRJUTAMINE – ornament, ornamenteerimine eesti rahvapärases kõnepruugis. Esemel olid kirjad ja esemeid kirjutati ehk tehti kirjuks neid ornamenteerides.

LAIKORD- koosneb 3-5-st üksteise kõrvale tikitud ahelpistereast e. *Ketikorras*

LANKIMINE-mähkpistes tikkimine

LUODUS- tanu alumine serv, mis on tehtud tihedas üleloomispistes

LÕKAD- 19.-20. sajandi vahetuse paiku kaelarätiku tüüpi ehistekstiil

MASINAPILU-masinaõmblus

MÄRK- uurimuse kontekstis idee, sümbol, mis on tähtsam ja ühendavam, kui keel. Märk on see, mis ühendab inimeste kõrgemat teadvust.

NOTT- tanu esiots

NUKUPIAD- tikkimata taustaga *kirjutatud* (ristpistes) motiivid *suurkirja* kohal

ORNAMENT – (lad. *ornamentum*) tähendab kaunistust, ilustust. Sellest tulenevad mõisted *kaunistama* ja *ornamenteerima* ei ole aga sisult ühtivad, kuigi neil on kokkupuutepunkte. Kaunistada võib ja saab ka ilma ornamendita. Üldjuhtudel ei saa ornament eksisteerida iseseisva lõpetatud teosena ilma esemeta, ta ei ole peamine, tema ülesehituse ja iseloomu dikteerivad esemed. Ornamendi kasutamine esemel ei muuda seda praktilisemaks ega mugavamaks, kuid tema abil on võimalik juhtida teatavale osale tähelepanu.

PAKUD – alumine mustriosa, mis algul tikiti lankides linasele kangale ning hiljem ristpistes värvilisele villasele kangale

PÄIS - kiilukujuline pealagi tanul

RUUNID - Põhjamaade vanimad kirjatähed. Neid kasutati tuhande aasta jooksul alates ca 200 kuni ca 1200. 13.sajandi algul hakkas ladina tähestik ruunikirja kõrvale tõrjuma. Selle tõid kaasa katoliku preestrid ja misjonärid, kes tulid Põhjamaadesse ristiusku levitama. Ladina tähestikule üleminek toimus aga aeglaselt. Rootslased olid visalt vanade ruunimärkide küljes kinni ja neid kasutati ladina tähtedega samaaegselt kogu keskaja vältel.

SILMAD – tanu ülemine mustriosa, mis algselt oli tanu pakkudest laiem, tanu *suurkiri*, kirjutatud ristpiste

SUURKIRI-e. *Silmad*

SÜMBOL – võrdkuju, pilt, märk või ese, millega tinglikult tähistatakse midagi abstraktset, asendatakse sõna mõistet või suhet. Sümbol on selgelt seotud märgiga ja neid sõnu tarvitatakse

3. ÕMBLUSMASINAD

3.1. Õmblusmasina ajalugu ja levik Eestis

Õmblusmasin on riidest, nahast jm materjalist tooteosade niidiga ühendamise seade. (EE 1998, *sub* õmblusmasin)

Esimese võimaliku õmblusmasina patenti seostatakse saksa leiutaja Charles Weisenthaliga 1755 aastal. Esimese toimiva masina leiutas prantsuse rätsep Barthelemy Thimonner aastal 1930, mis kasutas ühte niiti ja mille õmblus nägi välja nagu tikand. Neli aastat hiljem ehitas ameeriklane Walte Hunt töötava masina, kuid ei patendeerinud seda, kartes suurt tööpuudust ja masside rahutusi. 1846. Aastal patendeeris Ameerikas esimese masina Elias Howe. Tema masina puhul oli revolutsiooniline see, et masin kasutas kahes erinevast kohast suubuvat niiti ning silmaga nõela. Selline niitide sidumise tehnika on kasutusel tänaseni.

Isaac Singer koos mitme teise leiutaja ja rätsepaga on masinat täiustanud ja uuendanud, millest peamine on see, et masinad saavad eneriati jalgadelt.

Esimesed elektrilised masinad hakkasid ilmuma alles 20. sajandi alguses. (``Õmblusmasinate ajalugu`` WWW.kool 19. 06. 2010)

ERMi korrespondentide vastustest loeme: On teateid, et esimesed masinad erinesid praegustest selle poolest, et nad vaid ühe niidiga õmblesid, mis kergesti lahti hargnes. Masinal oli praeguse puualuse asemel malmalus. (KV 27,87 Rõngu)

Esimesi Singeri firma masinaid iseloomustati, et neil nõela kang oli kõver nagu varese nokk ja kui õmbles, siis kuulis terve küla. Jõelähtmes ostis esimesena sellise masina rätsep Paabilon 1877-78 aastal. (KV 27,143 Jõelähtme)

ERMis on ka üks külasepa tehtud õmblusmasin, mis on vabrikumasinat järele aimates tehtud (ERM 14126). Vanemad õmblusmasinad olid käega ringi aetavad ja maksid 1880-1885 a paiku 35-40 rubla. Jalaga sõtkutavad masinad tulid kasutusele I Maailmasõja eel ja maksid 70-80 rubla (KV 86,10 Karksi).

Õmblusmasinate levitamisele aitasid kaasa mitmesugused õmbluskoolid, kus õppijad pärast endile masinad muretsesid. ``Kodanliku diktatuuri päevil käisid õmblusmasinaid käsitöölisele ja talurahvale pakkumas agendid, neid oli siis muude inimestega pooliti.`` (KV 86,10 Karksi)

Eesti Rahva Muuseumi teatmematerjalide järgi olid mõisaprouad ja käsitöölised esimesteks õmblusmasinate kasutajateks. Rannu mõisa omaniku V. Siversi proua ostis mõisasse esimese õmblusmasina 1875.a , siis kui õmblusmasinaid ümbruses väga vähe oli (KV 27,87 Rõngu).

Harju-Jaani kihelkonnas ostis esimesena õmblusmasina küla noor rätsep Karl Linberg 1881.a. Viis aastat hiljem ostis endale masina küla naisõmbleja Tiina Bergmann, kes oli ennast õmblustöös linnas täiendanud (KV 27,405 Harju-Jaani).

Maa käsitöölised ostsid õmblusmasinad nooremad rätsepad ja õmblejad, vanad jäid elu lõpuni käsitsi õmblemise juurde.

Korrespondentide vastustest järeldub, et vähemalt 1875 aastal, 30 aastat pärast Ameerika leiutaja õmblusmasina patenteerimist, on õmblusmasin Eesti mõisates olemas. Jalaga sõtkutav masin on siin enne 1914 aastat. Teadaolevalt jõudsid peenemad näputöö oskused maarahva hulka mõisa kaudu. Nii ilmselt ka õmblusmasina kasutamise oskus.

``Ajalehekuulutused näitavad, et majanduskriisi aastail (1929-931) õmbluskursustekorraldamine kahanes järsult. Peale 1935a puuduvad ajalehtedes reklaamid õmbluskursuste kohta hoopis``(Hint 1992, lk 16).

3.2. Õmblusmasinad Muhus

Muhu Muuseumis on üks metallist käsiõmblusmasin (MM 611 A 177), mis on muuseumi andmetel tõenäoliselt valmistatud 19. saj lõpul. Masinal firma nimi ja valmistamisaasta puudub. Masin on saadud Alvine Schmuulilt, kes on muuseumile andnud väga palju museaale.

Foto 4 Õmblusmasin Muhu Muuseumis (MM 611 A 177). (Muuseumi pearaamat)

ERMi kogude uurimise käigus ei selgu täpsed andmed esimeste masinate kohta Muhus, ei ole ka ühtegi Muhust saadud masinat.

V. I. Kolgi 1952. a. augustis alustatud „Elamu ja lugude kollektsioon“ kajastab õmblusmasinate soetamise aega küsitletute mäletamist mööda. Nende andmete põhjal võib öelda, et õmblusmasinate soetamise põhiline periood jääb Muhus 20.saj algusesse.

Tabel 1 V.I. Kolgi Muhu talude ``Elamu ja lugude kollektsioonis`` kajastuv õmblusmasinate soetamise aeg.

1.	Külasema küla	Ennu talu	1903. aastal
2.	Külasema küla	Koosi talu	1907. aastal
3.	Külasema küla	Leemeti talu	Tsaariajal (kuni 1914)
4.	Külasema küla	Kohi talu	Eesti aegas
5.	Külasema küla	Aadu-Jüri talu	1912. aastal
6.	Külasema küla	Kopli/Suurevärava	1950. aastal
7.	Külasema küla	Peetrikivi talu	Tsaariajal
8.	Altküla	Koolielu	1912. aastal
9.	Oina küla	Jaani pooltalu	1913. aastal
10.	Oina küla	Andruse talu	1910. aastal
11.	Painase küla	Nuka talu	1905. aastal

Kuna paljud Muhu naised käisid suvel tööl mandril, sai nutikatele naistele õmblusmasina kasutamise oskus mandril selgeks.

Foto 5 Legendide andmeil vanim argitanu uurimuse valimis (ERM A 509:3853)

Legend: Muuseumile kinkinud 1920.a Hanila khk. Massu v. Aru k. Krusiaugul Irina Lahke. Vanus kinkimisel 50a.

Legend väidab, et tanu on valmistatud 1870 aastal.

Uurimisel tuvastasin, et tegemist on masintikandiga, millel on kasutatud tüüpilist Muhu argitanu masintikandi motiivi. Tuginedes V. I. Kolgi andmetele, et põhiliselt on õmblusmasinad Muhusse ostetud 20. saj alguses, võib kahelda legendis kajastuvas aastaarvus.

Foto 6 A509:3848

Legend: *Valmistanud Kristine Rehepapp Muhus Hellamaa khk. Mõögakülas Sillavärava t. Muuseumile kinkinud 1919.a. valmistaja samas kohas. Vanus kinkimisel 40a. Kodus tehtud. Kirjad omast pääst loodud. Moest läinud a 30 tagasi.*“

Legendi järgi on tanu valmistatud 1881 aastal ja 10 aastat hiljem juba moest läinud. Kuna selle tanu on muuseumile kinkinud valmistaja ise, siis võib neid andmeid suhteliselt tõelähedaseks pidada.

Nende kahe tanu legendid ja teadmised õmblusmasina ajaloost lubavad järeldada, et Muhu naised käisid oma käsitööd tehes ajaga kindlalt kaasas, kasutades masinõmblust ajal, kui õmblusmasin alles alustas maailmas võidukäiku.

4. MASINTIKANDI ÜLDINE ISELOOMUSTUS

4.1. Masintikadi erinevad kasutamiskohad ja võimalused

Valdaval osal Eestimaal oldi selleks ajaks, kui õmblusmasinad 19. saj lõpul -20. saj algul kättesaadavaks said, juba linnamoelisele rõivastusele üle mindud. Ilmselt olid muhulaste meelest õmblusmasinaga muustriliseks muudetud särgilapid ja muud rõivadetailid käsitsi tikitudetega võrreldes samm edasi. Esiteks valmis töö kiiremini ja teiseks oli vaja kogukonnale näidata, et peres on selline peenike tööriist nagu õmblusmasin. Kellel masinat ei olnud, see üritas suisa näpu vahel peent masinõmblust imiteerida. (Kabur jt 2010, lk 207)

Vasteid muhusärkidele leiame Lihulast ja Kirblast, kus sedalaadi särgid on samuti hakanud levima 20 saj alguses. Nende särkide tikandite ühiseks allikaks võib pidada linnast ostetud mustriraamatuid, nagu seda on öeldud mõnede Kirbla särkide muustrite päritolu kohta. (ERM EA 49,507)

Foto 7 Masintikandiga kaunistati erinevaid kodutekstiile (Kabur jt 2010, lk 207)

A651:91 Muhu

JSM 643:E11412

Masintikandit on kasutatud näiteks Muhu naiste jaki eesäärel ja kaelusel MM 643 E 1135 , särgi rinnaesisel ja õlakutel JSM 372 E 215, kasuka kantidel A 651:91 kingadel, JSM 643 E 11412, titemütsil JSM 643 E 1152, vammuse kaeluses ja varrukasuul JSM 794 52 1 TA, lõkade

otste kaunistuses JSM 653 E 1184(koopia), Muhu põlled JSM 643 1142:2, pulmateki linase voodri serval, mida hoiab Maimu Suurväli, pätiपालsetel, mida hoiab Anu Kabur, argitanul JSM 643 E 1138 jm .

Seega kasutati õmlusmasinaga tekstiilide kasutamist kogu majapidamise ulatuses, mitte ainult tanudel.

Kui õmlusmasinad ei olnud enam staatuse sümboliks, vaid kodudes tavaliseks tarberiistaks muutusid, tuli rahunemine ja masintikandi hoog läks üle. Õmlusmasinad olid siis ikka rohkem ``seespädiseks`` tarvitamiseks ja ``välispädiselt`` tehti jälle ilusasti ristpistet ja roosimist (Kabur jt 2010, lk 207).

1930. aastal Tallinna linna naiskutsekooli juhataja Anni Varma poolt koostatud Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi „Õmlustööde tehnika“ väljaandes on kirjas: “Masintikandid võivad küll ilmelt olla sarnased käsitsitikandile, kuid üldjoontes tunduvad jämedatena, šabloonilistena ning isegi kuivadena, kus puudub elav ja loov joon, mis on käsitsitikandi üheks iseärasuseks. Masinal võime nüüdisaja tehnika arengu järgi valmistada kõiki neid tikandiliike, mida oleme loetlenud käsitsitikandite rühma all.” (Väljaandes õpetatakse valmistama 79 liiki käsitsitikandeid. *Autor*).

”Kuid mitte kõik tikandid pole masinal jäljendatavad, ei ühesuguse puhtuse ega ka täpsusega. Ühed masintikandid on kõrgemal tasemel, teised palju madalamal, olenevalt masinate konstruktsioonist, tikanditehnikast ja ornamentikast. Nende asjaolude tutu ei saa me masintikandit hinnata nii kõrgelt kui käsitsitikandit. Ei ole üteldud, et põhimõtteliselt ei tohi tarvitada rõivaste kaunistamisel masintikandit, kuid selle tarvitamine on ometi piiratum. Masinatikandiga võime kaunistada lasterõivaid ja odavamaid rõivastusesemeid ja nende garnituurosi.”

Seega on masinaga erinevate tikandite valmistamise võimalused praktiliselt piiramatud. Õpetajate poolt kujundatud selge üldine suhtumine hoiab senini au sees käsitööd.

Masintikand areneb omasoodu ja leiab järjest laiemat kasutust tööstuses. Oma valmistamiskiiruse ja hinna poolest on see tunduvalt kättesaadavam , kui aega- ja oskusi nõudev käsitöö.

4.2. Geomeetriline masintikand

Geomeetrilist masintikandit Muhu argitanude pealagedel on kasutatud koos käsitsi tikitud pakkudega. Käsitsi tikkimisel kasutati lankimist, ristpistet ja roosimist. Masintikandi tegemisel võeti üle käsitsi tikkimisel kasutusel olnud Muhu tikandile iseloomulikud ornamendid.

Foto 8 Sõrmikul sarnane muster tanu mustriiga

JSM 643:E1147

A762:12

Õmblustöö sooritamiseks joonistati muster paberile ja asetati eseme pahemale poolele. Masinõmblus tehti seega töö pahemalt poolt ja läbi paberi. Värviline mustriiniit pooliti poolile ja ülemine rulliniit pingutati niipalju tugevamaks, et tõmbas alumise niidi kergelt üles. Nii tuli töö paremale poolele ilus korrektne õmblusrida. Et masinõmblused ei saaks õhukest särgiriet kortsuliselt kokku kiskuda, tehti kaunistused juba valmisõmmeldud kahekordsele kraele ja rinnalapile. (Kabur jt, 2010, lk 207)

4.3. Lilltikand õmblusmasinaga

Foto 9 Singeri ilutikanduse kursuse lõpetajad Muhus 1920 aastatel (Kabur jt, lk 208)

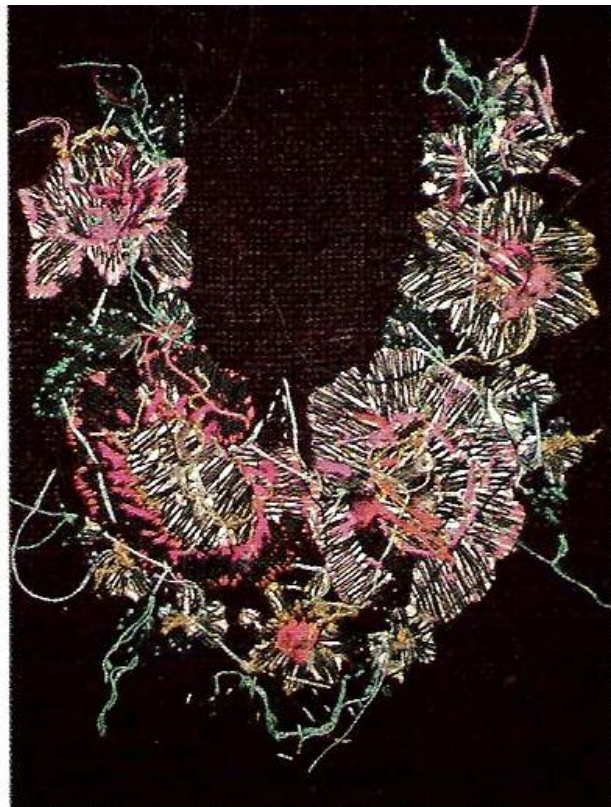

Lilltikand levis Eestis 19 saj lõpul ja 20 saj esimesel poolel.

Masinaga lilltikandi tegemise mood tuli koos 1920-30 aastatel korraldatud Singeri masinaid propageerivate ``ilutikanduse kursustega``.

Foto 10 Masinaga tikitud pätimealsed (Kabur jt. Lk208)

Vahel tikiti masinaga ka pätimealseid (need peavad ju ühesugused ja peegelpildis olema-see nõudis erilist osavust) ning mõned meistrid tegid ka tanudele osa lillkirja masinaga. Tagumiselt ehk õblemise poolelt on näha mustripaberitükke, millest on läbi tikitud.

Sageli nõuab masintikandi äratundmine väga tähelepanelikku uurimist. Masinaga tehtud tikandi puhul võib mõnes kohas märgata pealmise niidina kasutusel olnud rulliniidi täpikesi. Tagumiselt ehk õblemise poolelt on näha mustripaberi tükke, millest on läbi tikitud. Pätimealsed tikkis Raissa Saaremäel, neid hoiab Anu Kabur (Kabur jt 2010, lk 208).

Lilltikandi masinaga valmistamise näide viitab soovile pidevateks uuendusteks, nii käsitöö tehnilises, kui mustrilises lahenduses. Geomeetrilise lahenduse vahetumine lilltikandi vastu on selge seljakeeramine kirikule. Tanust saab ehteasi.

5. MUHU TIKANDI OMAPÄRA

5.1. Muhu tikandi üldine iseloomustus

Muhu tikand on väga omapärane ja iseloomulik, erinedes teravalt nii mandri, kui teiste saarte tikanditest nii värvi, kui ornamendi poolest.

Muhu tikand jaguneb kahte suurde rühma – muhu omapärane ornament ja pulmatanude tikandite ornament.

Muhu tikandite omapärane ornament liigitub geomeetriliseks ja taimseks. Geomeetiline on vanem ja asendub hiljem mõnedel rõivaosadel taimeaineliste motiividega.

Muhu geomeetiline ornament ei tundu nii range kui Saaremaa oma ja ei ole nii tihe. Äärkirjade kompositsiooni aluseks on kaheteljelise motiivi nihutamine või kahe sellise ehitusega erineva motiivi vahelduv kordumine. Äärkirjade piiramiseks kasutati ohtrasti ka üla- ja alakirju.

Kõige tüüpilisem, enam tarvitatud ning vanim Muhu geomeetrilise kirja motiiv on suletud

korrapärasesse kaheksanurka, milles esinevad kaheksaharulised tähed, ristid, diagonaalsed ristid ja teised kujundid. Neid kaheksanurki nimetatakse muhu männaks, ka kaheksakannaks.

Geomeetrilise kirja üleminekul taimornamendiks säilib äärekirjades peamine traditsioon – üksikute motiivide reastamise põhimõte. Sellised kirjad on kasutusel hilisematel esemetel. Sellistes kirjades on mõnevõrra märgata vene rahvusornamendi mõjutusi. (Linnus 1995, lk 33-42)

Muhu lillkiri on suurelt osalt hiline ja tuli kasutusele peamiselt alles 19. ja 20. sajandi vahetusel. Hilist lillkirja hakati tikkima argitanudele geomeetrilise kirja asemel. Osa lillkirjast moodustab äärekirja (seeliku aiad), osa täidab kogu eseme pinna. (Habicht 1957, lk 170)

Muhu lillki on võrreldes Eestis kasutusel olnud lillkirjaga looduslähedane ja varjundirohke, tõestades veelkord Muhu naiste peent käsitööoskust.

5.2. Värvid Muhu tikanditel

Muhu tikandis kasutati muude värvide kõrval aniliinroosat ja miinikollast, mis muutis Muhu tikandi sellele piirkonnale iseloomulikuks.

Muhu tikand on teostatud valgel või värvilisel foonil. Kontuure, peale väheste erandite, ei tikitud. 19 saj teisel poolel kasutati värvimiseks vanamusta, silmakivi, sinikivi ja kahjatud musta, s.

o. lepakoore pruun värviti üle poemustaga. Oranživärvilisi seelikuid nimetati punasteks, kuna see värv saadi eriliste värvainete segust – kõigepealt punasest värvist, mis oli teraline ja mida osteti kaaluga. Terad jahvatati kohvimasinas peeneks ja lisati sellele nn. ``valge pasta``, mida saadi mitmete nüüd unustatud ainete segamisest. Sellel oranžil, muhulaste poolt punaseks nimetatud põhjal, kasutati erkroosat (muhu roosa) ja veel palju teisi säravaid toone. Peale keemiliste värvidega värvitud kodulõngade tarvitati tikkimiseks ka poest ostetud väga erksavärvilisi lõngu. Seetõttu muutusid kirjad elavamaks ja teravamaks ning andsid muhu tikandile omase erilise harmoonia. (Linnus 1995, lk 41)

Värvil on meie pärimuses eriline koht nii suulises kui visuaalses folklooris ja esemelises rahvakunstis. Ornamendil ja märgil üksi ei olegi niisugust tähendusjõudlust, kui seda omab ornament, millel on kindlate põhimõtete kohaselt esitatud värv. Esmased ja universaalsed värvid on valge ja must ja punane. Olla valges rõivastuses tähendab näiteks setude jaoks olla õiges vahekorras nii elavate kui surnutega, seega olla terve, kahjustamata ning kurjast puutumata. Sinine, must ja valge on üldiselt tuntud matmiskombestikku kuuluvate värvadena, punasest surnu puhul hoiduti. Värvil oli oluline koht ka ravimaagias, samuti tõrje- ja kaitsemaagias. Esiisad kasutasid värve kui haldjate asendushingi, kus igale värvile omistati veel maagilist väge, mida ta vahendas vastavalt haldjalt. Värvid jäid ka segus kasutamisel enam-vähem puhasteks, sest seguvärvid loeti ikkagi Mana (Manala peremees – kinnijäänud välising; Mana = Vägi ehk Tolle Ilma väekandja) värvideks või ka Tolle Ilma värvideks. Seepärast püüti hästi puhtaid värve saada, olenevalt kirjade otstarbest. (Artla 2009, lk 42-45)

Kuna tendents on läbi aja olnud tumedalt värvigammalt heleda poole, võib arvata, et elujärg aja jooksul paranes ja inimesed olid ümbritsevate ohtude eest paremini kaitstud. Seeläbi ka muretum värvivalik.

5.3. Muhu tanutikandite üldine iseloomustus

Muhus on olnud kasutusel kolme tüüpi tanusi- harjutanu, kiritanu ja argitanu. Igal tanu tüübil oli oma kindel kandmise aeg ja koht: valget harjutanu kanti vaid abiellumisel, selle vahetas välja järgmisel päeval kiritanu. Pulmade lõpus pandi pruudile pähe argitanu.

Foto 11 Koopia vanast harjutanust Muhu Muuseumis (Kabur jt 2010, lk 225)

Foto 12 Muhu 8027 Harjutanu (Manninen 2009, lk 84)

Harjutanu tikandite ornament on omaette seisev eriliik kirju, mis jaguneb omakorda geomeetrilise (vt Foto 12) ja taimeainelise (vt Foto11) kirja grupiks. Valge geomeetiline kiri ei ole muutunud ja omab ühiseid jooni Põhja-Eestis säilinud geomeetriliste käistekirjadega, mis samuti on üles ehitatud rombide rea skeemile ja mille rombimotiiv on kujundatud samadest elementidest.(Linnus 1995, lk 39-40)

Foto 13 JSM 647:E1227 Kiritanu (Kabur jt , lk 225)

Kiritanu ehtimiseks kasutati punast pael- ja flanell- ning brokaatplikatsiooni, piiprelle, litreid ning muid lisandeid. Sageli kaeti valge ja peen linane tikand selle jämeda ilustusega, seega sai endisest harjutanust kiritanu. Maitsekas ja tagasihoidlik tikand asendus vähemväärtusliku, kuid efektselt mõjuva materjaliga. Nii saavutati väiksema ajakuluga silmatorkavam ilustus, mis on areneva kapitalistliku tööstuse ajajärgule iseloomulik.(ibid, lk 40)

Foto 14 JSM 668:1203 argitanu (Kabur jt 2010, lk 164)

Argitanude laepealsed ja pakud on eraldi. Pakukirjadel on kindlad nimetused ja järjekord. Kirjad on rist-, poolrist- ja ahelpistetikandid. Hiljem tikiti pakkude kiri ja kirja põhi madalpistes, mida nimetati roosimiseks. Kõige uuemad geomeetriselised kirjad tehti tikkpistes. Kui kiri võimaldas, õmmeldi tikkpiste masinal. Muhi lillkirja teostati peamiselt madal-, täite- ja varspistes, kusjuures pistete suuna määras joonistus. Kirjapinna kaheks jagunemine (laepealne ja pakk) püsib edasi. (ibid, lk 41)

5.4. Muhu argitanude kaunistamisviiside muutumine läbi aja

Tanu oli abielunaise väärrikuse sümbol ja mitte kõik naised ei saanud mehele, siis pandi tanude kaunistamisele erilist rõhku. Aja jooksul on muudatuse läbi teinud nii argitanu suurus, kuju, kui ka kaunistusviisid. Kui lõikelt muutus tanu järjest kõrgemaks ja kitsamaks, siis kaunistus muutus üha rikkalikumaks ja lopsakamaks.

Foto 15 ERM 2392 kaunistamata laepealsega argitanu (Kabur jt 2010, lk 164)

Kõige vanematel argitanudel laepealseid tikandeid ei olnud. Vanimad äärkirjad on tikitud valgele linasele riidele niivõrd tihedalt, et valget vaba pinda ei jäänud.

Foto 16 JSM 668:E1203 langitud laepealsega argitanu (Kabur jt 2010, lk 164)

Pärast 1900.a saab tanude juures valitsevaks oranž värv nagu muudiski rõivastuse osades. Kirjadelt ja üldiselt kujult ei erine ta alul aga sugugi eelnenud punaste kirjadega tanudest. Võib märgata ainult järkjärgulist tanu suuruse ja tagaotsas oleva augukese vähenemist (vt Foto 16).

Foto 17 JSM 617:E1082 ristpistes laepealsega argitanu (Kabur jt 2010, lk 166)

Umbes sajandivahetusel saab valitsevaks materjaliks puuvillane riie. Kaob vana lõige. Tanud on õige väikesed ja hästi kikki hoidva tagumise otsaga. Pakutikandi asendab oranž villane riie, millele

tikitakse hõredad kirjad ristpistes, ning laepealsed kirjad tikitakse õmblusmasinaga. Mustriteks olid geomeetrilised ristjalad ja männad. (Reimant 1949, lk 74)

Foto 18 Lillkirjaga pappvoodril „tordilõik“ (Kabur jt 2010, lk 218)

Kollaste seelikute ajal pärast Esimest Maailmasõda tulevad üleni lillkirjaga kaetud kõvad (iseegi pappvoodril) kikkis tanukesed. Nende pakud on kollasest villasest või satiinist, tikitud kirevate villaste või siidlõngadega. Sama kaunistamisviis on ka laepealsetel. Oma kujult ja kaunistuselt meenutab uuemoeline tanu väikest tordilõiku, mis ei ole vaid staatuse sümbol, vaid muutub ajas rõhutades moodi ja tanu omaniku näpuosavust ning head maitset.

Kõige kiiremini paistavad üksikud rahvariide osad kaduvat just tööriietusena, nagu tanud, põlled, sukad, jne, üldse väiksemad ja rohkem ilustatud esemed, jäädes veel ainult pidulikemateks juhtudeks. Seda näitavad ka muuseumi toodud uuematele esemetele lisatud seletused, et need olid ainult kirikuskäimiseks. Nii näiteks on noored naised tanu kohustusliku kandmise õige pea kõrvale heitnud. 1926. a paiku ei kantud tanu mitte iga päev, eriti kodus, vaid ainult kodunt välja minnes, pidulikel juhtudel, kui taheti end eriti ilusaks teha. (Reimant 1949, lk 74)

Muhu tikandi omapära muutus viitab elujärje paranemisele ja jõukuse kasvule.

6. GEOMEETRILINE MASINTIKAND MUHU ARGITANUDEL

6.1. Geomeetriline kujund

Minu vaadeldud 45 Muhu argitanu pealae masintikandit uurides on näha erinevate *sümbolite* kasutamist. Moodustunud *ideograafid* süvendasid kandjale ja tema lähedastele kindlustunnet ja kandsid sõnumit tanu omaniku ja kõigevägevama vahel. Siit ka seletus, miks tohtis tanu vaid juuste pesemise ajaks peast võtta ja miks tanu kandmine just vanemate naiste hulgas nii kaua au sees oli. Seletatav on ka enne tanude kandmise lõppu selle vaid kirikus ja pühade toimingute puhul peas hoidmine.

Kui käsitlesin märki geomeetrilise kujundina, märkasin 7 erinevat kasutusel olnud kujundi tüüpi.

Muhu argitanudel esinevad kujundite tüübid:

Joonis 1 Tüüp 1. Ruut, romb

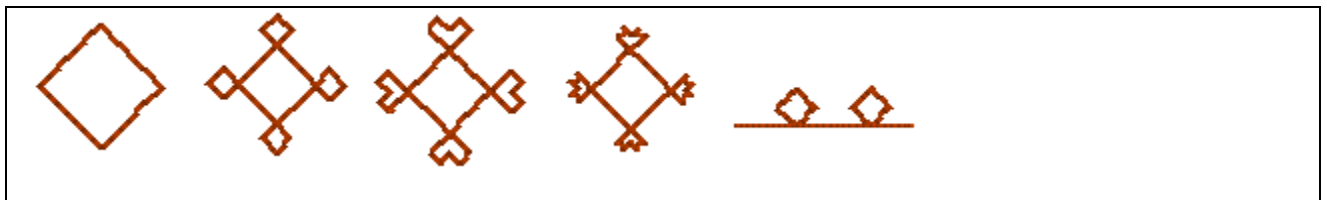

Foto 19 Ruudu ja rombi kasutamise näited

JSM 398:E 247

JSM 398 E243

ERM 17017

Ruut väljendab kahte mõõdet, mis moodustavad pinna. Ruut tähendab põldu, maapinda või elementi maa, kindlust, korda ja turvalisust, maiste väärtuste hoidja, on maailma ja maapinna kui

ka inimese poolt maapinnale loodu sünonüüm. Silmusnelinurk perekonnaõnne kaitsvas tähenduses. Romb on vaimuenergia, uuenemine, liikuvus, vaimsuse sünd. (Artla 2009, lk 29, 34)

Joonis 2 Tüüp 2. Kaheksakand ehk mänd

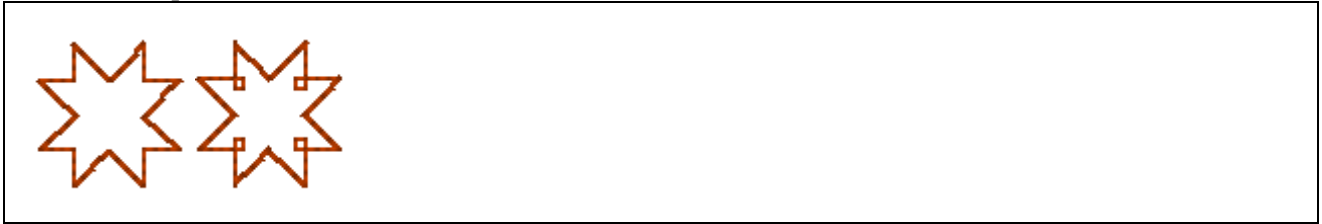

Foto20 Kaheksakanna kasutamise näited

A681 111

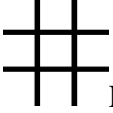
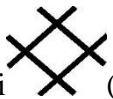
JSM 398 E242

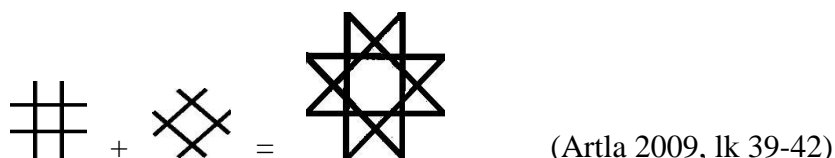
A762 12

Artla andmetel sümboliseerisid algsele rist kui ka võimalik, et kaheksakand maad, s.o. nelja või kaheksat ilmakaart. Maailma sakraalses keskpunktis ühineb taevast maaga, seal kõrgub maad ja taevast ühendav maailmapuu. Ühe joonetõmbega joonistatuna on ta Euroopas laialt tuntud maagilise õnnetoova nõiamärgina, armastuse ja viljakuse sümbolina. Seda tunti ka kui koidutähe Veenuse sümbolit – valguse sümbol pimeduse vastu. Kusagil ja kunagi hakkas sümboliseerima ka meessoost koidutähte, lätlastel teeb ta seda siismaani. Koidutäht on Piiblis, eesti müütilistes rahvalauludes ja lätlastel iseloomulikult meessoost. Muhu tikandis on kaheksakand üks kesksemaid

motiive. Paigutatud enamasti kaheksanurga sisse, on ta nn Muhu männana sealse tikandi põhialuseks. Arvatakse, et kaheksakanna märki ei võtnud me üle mitte krislikult kirikult, vaid see sümbol esines meie rahvakultuuris varem.

 Taevakanal + Maine tee = Kaevurakked (uks kuhugi)
 või (vaimsus, kodukolle - seotud naisega).

Ristpalkmaja alus – palkide asetuse põhiplaan – KODU, ka sünnimotiiv.

Joonis 3 Tüüp 3. Rist ja diagonaalrist

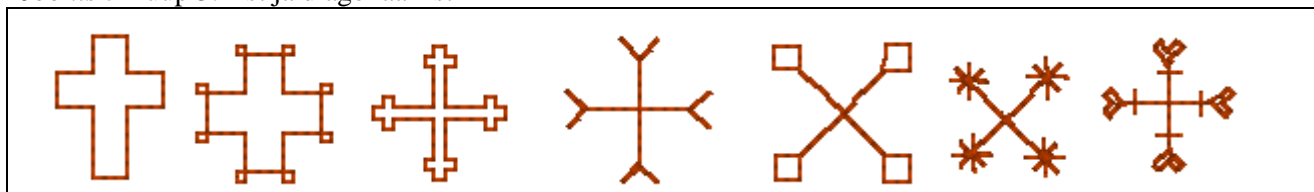

Foto 2 | Erinevate ristide kasutamise näited

A561 5

ERM 10298

A681 168

Risti on nõiamärgina maailmas kasutatud juba alates esiajast. Erakordse väe ja võimuga märk. Seda tehti kaitseks kurja vastu. Tähendab nii surma kui igavest elu ja pääsemist. Üldise õnne märk.

✚ Ristikheinaleherist, Laatsaruse rist sümboliseerib kolmainsust. Eesti looduses esinevate taimede ja puude viljad, õied, mis meenutavad võrdhaarset risti $\dagger$ (kadakas, sirel), kandsid rahvatraditsioonis mõistet püha, sest usuti neid andvat rahu ja tervist. Diagonaalristi $\times$ tähenduskaala on lai: annulleerimine, vastandamine, tühistamine. $\ast$ Liites Kreeka $\dagger$ ja Andrease $\times$ ristid ehk tasakaalustatuse ja hingekaitse, saame uue sümbolmärgi – kaksikristi, mis väljendab igati kaitstud olekut ja hingerahu. Selles märgis on esindatud kõik ilmakaared 8 kiire näol (harmonia). Särava valguse märk – päike, päevalgus. $\boxplus$ akenrist, Υ oksisrist. (Artla 2009, lk 8-14)

Joonis 4 Tüüp 4.Siksak

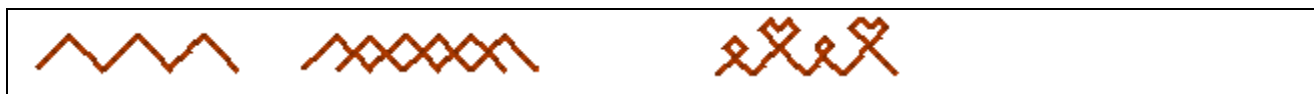

Foto 22 Siksakkide kasutamise näited

MM 617 E 1082

A566 6

A509 3855

Püstjas sik-sak seostus välgu kaudu veega, oli taevast ja maad ühendav sild välgunoole kujul. Välk tähendas ka valgust (taevane tuli), oli kiiruse võrdkujuks. Kujundit tehti majade aknaraamidele, uksepiitadele tulekahju vastu ja hobuseriistadele, et liikumine oleks kiire. (Artla 2009, lk 33)

Joonis 5 Tüüp 5. Hambuline

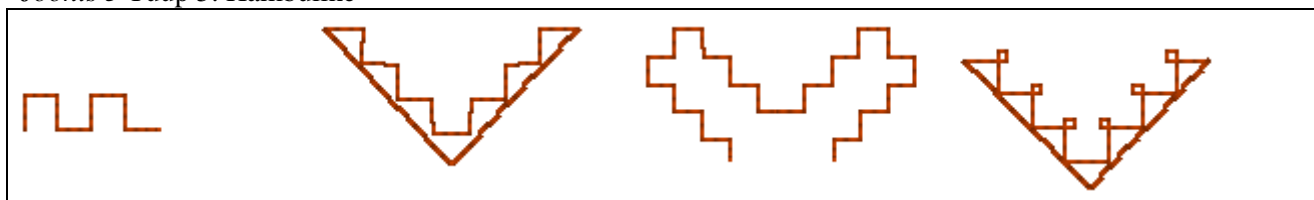

Foto 23 Hambulise kujundi kasutamise näited

A282 134

A509 3853

JSM 490 E531

Meander (on spiraal) oma sirgete joonte ja nurkadega või looklevama joonena sümboliseerib vett, jõge, laineid, äikest-välku, pilvi, teed. Meanderornament ääristusena - võimu sümbol, elutee, saatuse trepp .(Artla 2009, lk 28,33)

Joonis 6 Tüüp 6. Süda

Foto 24 Südame kujundi kasutamise näited

ERM 8071

A634 96

A565 1484

Kuna süda on pärit vanemast kiviajast, ei ole selle algne tähendus teada. Kristlaste juures usku, lootust, armastust. (Artla 09.05.2011)

Joonis 7 Tüüp 7. Joon

Foto 25 Sirge õmbluse kasutamise näited

A282 134

JSM 389 E 245

JSM 470 E 368

Kui horisontaal asub teiste märkide kohal, siis ta tõstab või suurendab nende tähendust. Kui ta asub teiste märkide all, siis ta rõhutab või paljundab nende tähendust. Asudes kahe märgi vahel, ühendab ta neid vastupidiselt vertikaaljoonele, mis lahutab. Eesti pärimuskultuuris tähistab horisontaaljoon maisust, materjaalsust, maad kui alust, silmapiiri, kui kättesaamatut sihti, naisalget, seost veega. Vertikaaljoon aga ilmasammast, vaimsuse ja hinge tähist. (Artla 2009, lk 7-8)

Ornamentide kasutussagedust pole mõttekas loetleda, kuna erinevate *märkide* suuruse muutmisel ning kokku kombineerimisel tekivad omakorda *ideograafid*.

Foto 26 Ühes ornamendis erinevate kujundite kasutamise näide MM 702 E 1288

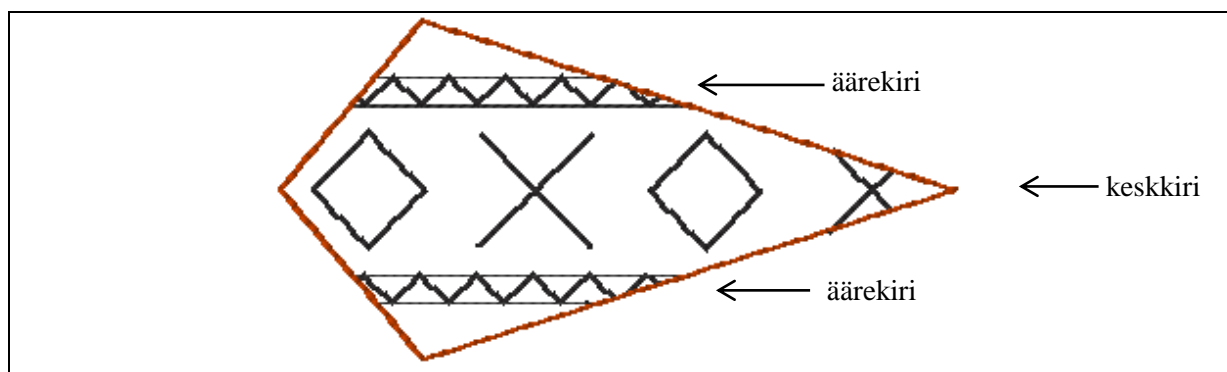
Näiteks MM702 E 1288 puhul on näha, et pealae keskel olev ornament koosneb rohelisest rombist, mille keskel on punane silmusnelinurk. Selle peal on roosa Laatsaruse rist, mille otstes südamed. See omakorda jaotab keskmise punase silmusnelinurga akenristiks.

Seetõttu piirdun uurijana vaid sagedanini esinevate geomeetriliste kujundite nimetamisega.

Niisiis, masintikandiga kaunistatud Muhu argitanude pealagede tüüpilisemateks geomeetrilisteks kujunditeks on rist, kaheksakand e. mänd, romb, süda ja sirge, siksak- ning hambuline joon. Nende kujundite erineval kombineerimisel on saadud kogu Muhu tikandile iseloomulikud geomeetrilised kujundid, mis ei ole kokku pandud juhuslikult kaunist geometriast lähtudes, vaid kannavad endis maagiat ja kindlaid sõnumeid.

Keskkiri

Joonis 8 Argitanude mustri jagunemine keskkirjaks ja äärekirjaks

Ornamentide paigutusest argitanude pealae piiratud pinnal moodustuvad kesk- ja äärekiri.

Keskkirja all mõtlen ornamentide kombinatsioone, mis peegelduvad piki- ja ristisuunalise kesktelje suhtes ja moodustuvad kahe erineva ornamendi vahelduvast kordumisest. Sarnane ornamentide vaheldumise kordus keskkirjas on 40 vaatluse all olnud tanul. Viiel tanul kordub üks ornament kogu tanu ulatuses (A 282-134; A447-294; A509-3831; A 509-3849; A 566-6). Seega domineerib argitanude keskkirjas *ornamendi* vahelduv kasutamine ühel mustrireial nagu üldiselt Muhu kirjadele tüüpiline. On näha, et kujundite suurus on võrdne kogu pealae ulatuses, sõltumata pealae kujust.

Äärekiri

Äärekirja all mõtlen kahel pool keskkirja asetsevat keskkirjaga rööbiti olevaid *märke* (vt joonis 8), mis moodustavad omaette mustri. Need koosnevad:

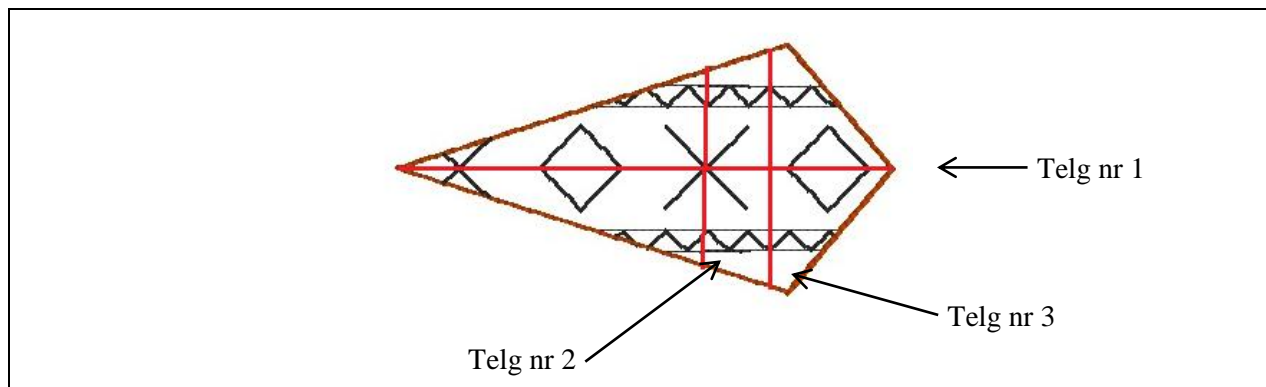
- 1 või 2 sirgest masintikke reast (A565 1484);
- hambulisest õmblusreast (A282 134);
- masintikkeridest ja nende vahel või kõrval olevast siksak õmblusest (10298);
- masintikkeridest ja nende kõrval olevast siksakkide kombinatsioonist (A509 3843).

6.2. Mustri jaotus piiratud pinnal

Muhu argitanude pealae mustrikasutuse tüpologia kirjeldamiseks uurisin sümmeetria iseloomu pealael. Selleks paigutasin pealae pinnale teljed.

Iseloomuliku kuju ja mustrit jälgides järeldasin, et telg saab sümmeetria vaatlemiseks paigutada kahes suunas: *noti-kingu* suunaliselt ja eelmisega risti.

Joonis 9 Telgede paigutus argitanu pealael mustri sümmeetria jälgimiseks.

- Telg nr.1 on asetseb pealael keskkirja keskjoonel ja on esiosa-tagaosa suunaline;
- telg nr.2 on risti keskkirja keskjoonega asetsedes ühe põhiornamendi keskjoonel;
- telje paigutus nr.3 on keskkirja keskjoonega risti, asetsedes kahe põhiornamendi vahekoahas.

Teljega nr.1 ühtib 21 tanul ühendusõmblus. See tuleneb tanu lõikest, kui tanu on õmmeldud ühest ristkülikukujulisest linasest kangatükist. 10 tanul on keskjoonel üks või mitu paralleelset masinõmblust kogu pealae ulatuses, mis rõhutavad selle telje olemasolu. Neist kolmel tanul on teljega nr.1 kattuvale keskjoonele õmmeldud pael (ERM 18924; A282 134; A509 3849). 14 tanul puudub teljega nr.1 ühtiv ühendusõmblus või täies ulatuses masintikkerida. Nendel tanudel on keskjoon kogu pealae ulatuses tähistamata või tähistatud osaliselt, tulenevalt ornamentide iseloomust. Need tanud on reeglina uuemamoelise lõikega, kus tanu pealagi on lõigatud eraldi riide tükist.

31 tanul on selgesti märgatav ja 14 osaliselt rõhutatud keskjoon, ent selgesti on näha ornamentide sümmeetrilisus telje nr.1 suhtes kogu pealae ulatuses kõigil 45 tanul. Muster paigutub pealael kõigil juhtudel pikisuunaliselt.

Telgesi nr.2 ja 3 ei ole tanudel õmbluse ega paelaga rõhutatud, kuid selgesti on näha, et muster peegeldub ja on sümmeetriline mõlema telje suhtes, kogu pealae ulatuses. Seega mõlema teljepaigutuse puhul on kõigil 45 pealael ornamentidest moodustuv muster paigutunud piki pealage, sõltumata keskjoone rõhutamise, muster peegeldub kõigi kolme telje suhtes kaasates nii kesk-, kui äärekirja.

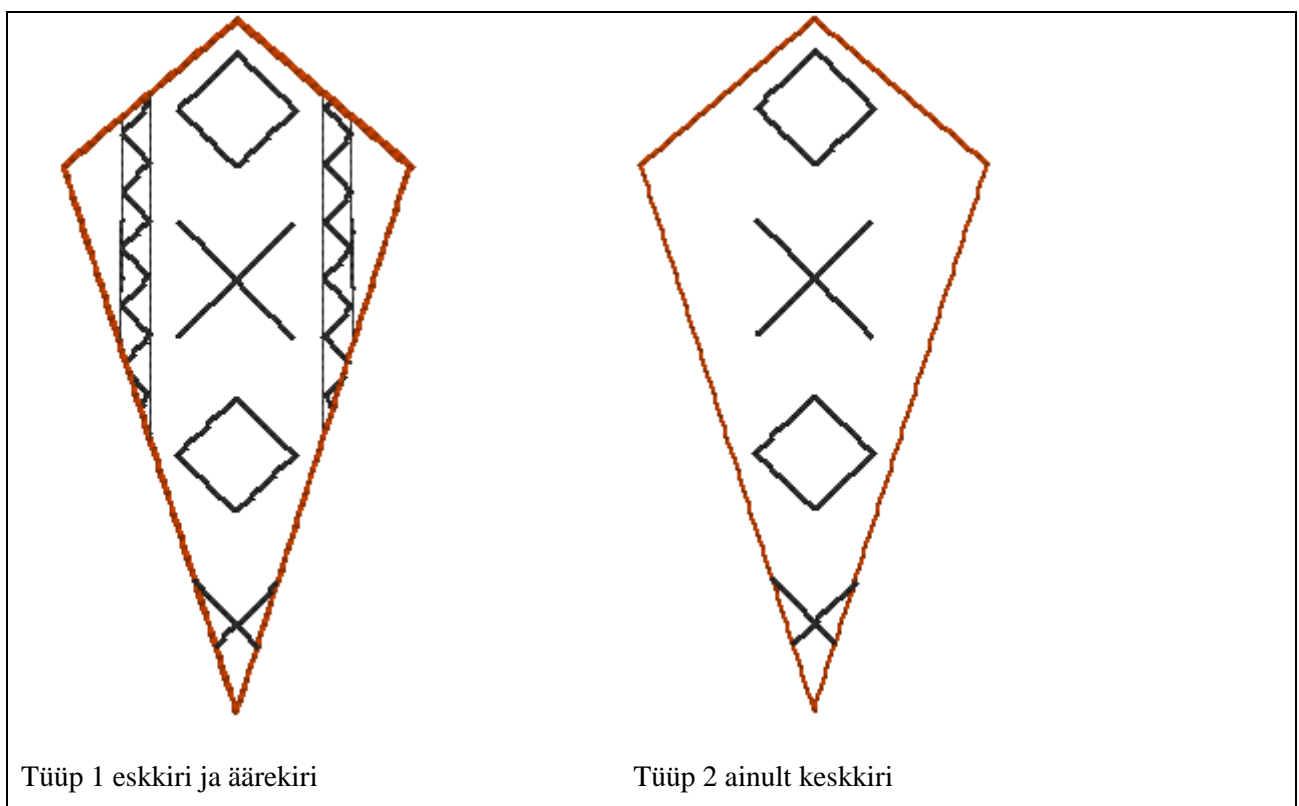
Kokkuvõtteks võib öelda, et Muhu argitanude pealael olev masintikandi muster paigutub piki pealage ja on kogu pealae ulatuses sümmeetriline nii pealae piki, kui ristisuunaliselt.

Geomeetria

Uurimisel selgub, et muhu argitanu pealae mustrijaotust võib liigitada 2 tüüpi :

- 1.tüüp- mustrid, millel on keskkiri ja äärekiri
- 2.tüüp- mustrid, millel on ainult keskkiri.

Joonis 10 Muhu argitanude pealae mustri jaotumise tüübid

Mustri jaotuse tüüp 1 all vaatlen tanusi, mille keskkirja servas on äärekiri. Tüüp 2 alla liigituvad tanud, millel on ainult keskkiri.

Tabel 2 Muhu argitanude mustri jagunemine tüüpideks

Mustri jaotus	Tüüp 1	Tüüp 2
Tanude arv	30	15

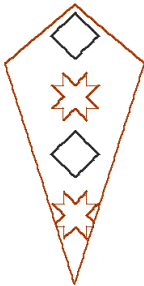
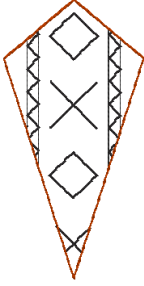
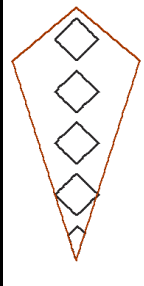
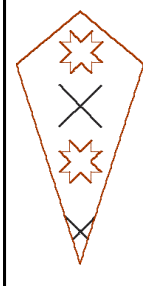
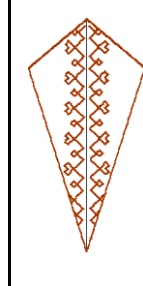
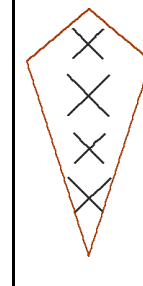
Tüüp 1 sarnaselt on muster jaotunud 30 tanul, moodustades eelpoolnimetatud selgesti äratuntava keskkirja ja äärekirja. Tüüp 2 sarnaselt on ainult keskkirja kasutatud 15 tanul.

Seega on Muhu argitanudele iseloomulik, et pealae kaunistamisel on kasutusel olevat keskkirja piirab mõlemalt poolt äärekiri.

Pealae keskkirja *ornamentide* vaheldumise järgi on võimalik leida sarnasusi. Sarnaste vaheldumiste kordumiste alusel on võimalik välja tuua *ornamentide* vaheldumise 6 tüüpi.

Tabel 3 Muhu argitanudel masintikandi ornamentide vaheldumine

Ornamentide vaheldumise võimalused							Mingi muu iseloom keskkirjal
kasutus- kordade arv	2	12	3	9	6	10	3

1. Rombi ja risti vahelduvus 11 korral.
2. Kahe erineva risti vaheldumine 10 korral
3. Kaheksakanna ja risti vaheldumine 9 korral
4. Kombineeritud siksak 6 korral
5. Kahe erineva rombi vaheldumine 3 korral
6. Kaheksakanna ja rombi vahelduvus 2 korral

Foto 27 Keskkirjade näited, mis ei liigitu minu tüpologia alusel

A282134

A509:3831

A447

Kolmel juhul on tikkija leidnud omanäolise ornamendikombinatsiooni, mille puhul ei liigitu saadud muster tüpologia alusel

Minu vaatluse põhjal on rombi ja risti vaheldumine kõige sagedasem ornamentide vaheldumise tüüp. Minu tüpologia alusel on risti erinevad vormid kõige sagedamini kasutatavad märgid keskkirjades vahelduvate ornamentidena. Kuna rist on vanim teadaolev kaitsemärk on selle sagedasem kasutamine igati põhjendatud nii religioosselt, kui kaitsemaagiliselt.

6.3. Värvikasutus

Värvikasutuse uurimisel nimetan värve vastavalt tuntud värvusele.

Tabel 4 Tikkimisniitide värvikasutuse sagedustabel
Muhu tanude laepealsetel

	roosa	punane	must	valge	beez	roheline	hall	sinine	kollane
Kokku	32	32	27	8	2	11	8	3	2

Kõige sagedamini on kasutatud roosat ja punast tooni, mõlemat 32 tanul. Roosat värvi materjali on mitmes toonis. Sageli on roosa niidiga tepitud tanule lisatud aniliinroosa peenvillase niidiga detaile. Must on kasutusel olnud 27 korral. Ühetestkümmel korral on roheline olnud kasutuses, kusjuures esinevad värvitoonide variatsioonid. Halli niiti on kasutatud 8 tanul. Kolmel korral on sinine näha ning kollast ja beezi värvi on kasutatud kahel tanul.

Tabel 6 Ühel tanul erinevate värvide kasutuse sagedustabel

Värvide arv	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Sagedus	4	17	15	6	0	3	0	0	0

Masintikandiga Muhu tanude pealagedel on enamlevinud samaaegselt kahe erineva värvi kasutus. Seda esines 17 korral. Kolme erineva värvi kasutamine leidis aset 15 korral. Vähem on kasutatud sama tanu pealael korraga nelja värvi, mida esineb kuuel tanul. Ühevärvilisi on neli.

On ka kolm kuuevärvilist A529-37; A681-168; A681-111. Tanumaterjalide, tikkimismaterjalide, õmblemisetechnoloogia ja pakkude mustrite järgi võivad kaks viimast olla ühe inimese valmistatud, mis aga ei selgu legendide lugemisel.

Muhu argitanudele iseloomulikumat värvid on roosa, punane ja must. Aniliinroosa värv on iseloomulik muhutikandile üldiselt. Seega on selle värvi sage kasutamine masintikandis ka loogiline.

Kuna 32 tanul on tikkimisel kasutatud korraga kolme ja kahte erinevat värvi, võib seda pidada tüüpiliseimaks värvikasutuseks.

6.4. Materjalide kasutus masintikandiga argitanudel.

Argitanude laepealsete materjalikasutuse kirjeldamiseks viisin läbi loenduse valimi ulatuses.

Tabel 7 Muhu argitanude laepealse kangamaterjali kasutuskordade jagunemine

Linane kangas	35
P/v kangas	10
Kasutamisi kokku	45

Loendamisel selgus, et 78% valimist on laepealne linasest kangast. Need tanud on õmmeldud ühest riskülikukujulisest kangatükist või uuemoeliste tanude puhul linase materjali eelistamise tõttu. Linast materjali on eelistatud mitmel põhjusel. Nimelt see on tugevam ja paksem,

ning mitmekordselt kasutades hoidis tanu paremini soovitud kuju. Samuti oli see oma valmistatud ja polnud vajadust osta.

Tabel 8 Tanu laepealse tikkimisniitude materjali ja värvuse sagedustabel

Materjal	roosa p/v	roosa villane	punane p/v	punane villane	must p/v	must villane	valge p/v	valge villane	beež p/v	beež villane	roheline p/v	roheline villane	hall p/v	hall villane	sinine p/v	sinine villane	kollane p/v	kollane villane	roheline siidniit	Materjalide ja värvuste kasutamiskordade arv valimis
Sagedus	13	23	32	0	26	1	7	2	2	0	5	3	8	0	0	3	1	1	3	130
Kokku:	36		32		27		9		2		8		8		3		1	1	3	130

22% vaatluse all olnud tanudest on kasutatud p/v kangast. On tanusi, millel riskülikukujulise linase kangatüki kasutamisel on p/v kangariba sobitatud laepealse kangaosa peale. On ka tanud, millel eraldi lõigatud laepealse puhul on pealmine kangas puuvillane. P/v materjal on „peenem“ mitmes mõttes. Nimelt oma struktuurilt ja paksuselt, samas seda toodi Eestisse sisse ja selle kasutamine andis teada, et riidet on ostetud, seega ollakse majapidamises heal järjel.

Tabel 9 Tikkimismaterjalide kasutuskordade jagunemine

p/v materjal	94
villane	33
siid	3
kokku	130

Tabelist on näha, et vaatluse all olnud valimi puhul on vaadeldav 130 materjali kasutamise korda. Neist valdav enamus kordi (94 korda) on tikitud puuvillase niidiga. 33 korral on kasutatud villast (peenvillast) materjali ja kolmel korral siidi. Nendel kolmel juhul (ERM 18772: ERM A282-134: ERM A 762-12) on kasutatud ühesugust rohelist niiti.

Roosa tikkimismaterjali puhul on kasutatud nii p/v, kui villast suhteliselt võrdselt, villast siiski neljal korral sagedamini. On tanusi, kus samal laepealsel on kasutatud nii villast, kui p/v roosat materjali. Samas punane, must, hall ja kollane materjal on eranditult p/v. Valge, beeži ja roheline materjali puhul on sagedamini kasutusel olnud p/v, samas sinist materjali on villasena eelistatud ühel korral.

Kokkuvõtteks võib öelda, et peamiselt tikiti p/v niidiga. On kasutatud ka peenvillast materjali. Kuna seda on kasutatud samal pealael koos sama värvi puuvillasega ja kõige sagedamini

roosa materjali puhul, siis ilmselt oli villase kasutamisel taodeldud muhulikandile omase aniliinroosa koloriidi rõhutamist, sest villane lõng on jämedam ja seda oli võimalik ise soovitud tooni värvida.

Puuvillase materjali valdavast kasutamisest võib seletada asjaoluga, et õmblusmasina kasutamisel on oluline niidi ühtlus, mis läbib nõelasilma. See võis olla ka üks peamisi põhjusi, miks läbi paberi õmmeldi just riide pahemalt poolt- nii oli võimalik villane materjal poolida alumiseks niidiks ja masin õmbles paremini.

Siidniidi vähene kasutamine võib viidata selle vähesele kättesaadavusele ja kallile hinnale.

6.5. Muhu masintikkijad

ERMi Etnograafilises Arhiivis ja kirjanduses on säilinud vähesel määral viiteid õmblusmasinaga tikkijate kohta.

``Kui on hakatud õmblusmasinaid ostma (19/20 sajandite vahetusel), on tikitud ka masinaga. Raissa Vaha on oma pruudipõlves aastal 1902 ämmale õmmelnud särki. Õlakud tikkinud masinaga, rinnalapi kaunistused ristpistes ja krae nurgad vana aekõverikuga.`` (EA 48, lk 955)

Leivanumbriks sai masintikand Liiva Juri Iisal (Raissa Saaremäelil), kelle masinaga tikitud tanusid on Muhus alles mitmetes peredes. Viimased neist on tikitud veel 70. aastatel. (Kabur jt, lk 208)

Muhu Muuseumist sain teada, et masintikandit tegi Igaküla Iivardit Raissa Osa (sündinud 1871), kes abiellus Piiri kauaaegse kooliõpetaja Aleksander Paasiga.

Need ja paljud ajalooteaduse jaoks unustusse kadunud naised on jätnud Eesti käsitöö ajalukku omapärase jälje nii staatuslikust, kui tehnilisest vaatevinklist lähtudes. Nad on olnud uuendusmeelsed naised, kes soovisid käia ajaga kaasas ja samas pidasid konservatiivselt lugu esivanematelt päritud tavadest ja uskumustest, kui linnarahvas seda enam millekski ei pidanud .

Kokkuvõtteks võin öelda, et masintikandile Muhu argitanudel on iseloomulikud geomeetrilised kujundid rist, kaheksakand e. mänd , romb, süda ja sirge, siksak- ning hambuline joon. Nende kujundite erineval kombineerimisel on saadud kogu Muhu tikandile iseloomulikud geomeetrilised kujundid, mis ei ole kokku pandud juhuslikult kaunist geomeetriast lähtudes, vaid kannavad endis maagiat ja kindlaid sõnumeid. Kujundite suurus on kogu pealae ulatuses muutumatu ja pealae kujust sõltumatu. Muhu argitanude pealael olev masintikandi muster paigutub piki pealage ja on kogu pealae ulatuses sümmeetriline nii pealae piki, kui ristisuunaliselt.

Mustri paigutus jaguneb üldjuhul, keskkirjaks ja äärekirjaks. Keskkirjas on kasutatud geomeetrisi ornamente peamiselt vaheldumisi, kusjuures risti on kõige sagedamini kasutatav. Äärekiri on geomeetriselt lihtne ja piirab keskkirja mõlemalt poolt, kulgedes keskkirjaga paralleelselt nii, et keskkirja keskjoon ühtib pealae keskjoonega. Tikkimisniitude iseloomulikud värvid on roosa, punane ja must. Ühel pealael kasutatakse kõige sagedamini kolme ja kahte värvi korruga. Kangamaterjalina on tavaliselt kasutatud linast, harvem puuvillast riidet. Tikkimismaterjalina on põhiline puuvillane-, harvemini peenvillane niit.

KOKKUVÕTE

Käesoleva uurimuse eesmärk oli iseloomustada masintikandit Muhu argitanude pealagedel, välja selgitada nende tüpologia ja värvikombinatsioonid.

Osutus õigeks töö hüpoteesis väidetu: õmblusmasinaga tikkimine sai alguse mõnest üksikust õmblusmasinast, mille kasutamise võimalikkus tekitas kitsa tekstiilikaunistamise viisi. Selline privileeeritud võimalus ja õmblusmasina kasutamise meisterlikkus andis tikanditele erilise tehnilise omapära, mis eristab neid selgesti käsitsi tikitud mustritest tehniliselt, kuid säilitas oma kujundite kasutuses kandja jaoks kaitsemaagilise tähtsuse.

Uurimisel selgus, et masintikandiga kaunistatud Muhu argitanudel on kasutatud geometriliste kujunditena risti, kaheksakanda e muhumända, rombi, südant ja sirget, siksak- ning hambulist joont. Samu kujundeid on kasutatud nii tarbeesemetel, kui tekstiilidel Muhu iseloomulikes kaunistuselementides läbi aegade enne õmblusmasina kasutusele tulekut. Kujundid on rangelt kaitsemaagilise tähendusega ja on sajandite jooksul edasi antud põlvest põlve. Kõige enam on kasutatud risti ja selle erinevaid vorme.

Eelpoolnimetatud kujundeid kasutades on argitanu laepealse piiratud pind jaotatud keskkirjaks ja äärekirjaks, mis kulgevad rööbiti piki pealage eest tahapoole. Mõlemas mustris on selgelt näha mustrikordus, milles on enamlevinud kahe erineva ornamendi vahelduv kasutamine keskkirjas. Äärekirjaks võib olla nii üks ,kui mitu sirget masintikke rida, siksakiline või hambuline masinõmblus, sageli ka nende koos esinemine.

Muhu argitanude pealael olev masintikandi muster paigutub piki pealage ja on kogu pealae ulatuses sümmeetriline nii pealae piki, kui ristisuunaliselt.

Tanude pealagedel ühtib keskkirja keskjoonega ühendusõmblus, mis tuleneb lõikest, kui kasutatakse tanu valmistamiseks ühte ristkülikukujulist kangatükki. Üldjuhul on sellised tanud läbinisti linasest valgest riidest, kuid on ka tanusi, mille pealaele on enne tikkimist asetatud valge puuvillase kanga riba. Puuvillane kangamaterjal leiab kasutamist, kui tanu pealagi on lõigatud eraldi riidest, kuid see ei ole reegel.

Tanu korrektse kuju säilimiseks on pealagede maetrjal tihti mitmekordne, immutatud või vooderdatud.

Tikkimiseks on kasutatud valdavalt puuvillast niiti. Sage on ka peenvillase materjali kasutus, kuid enamjaolt kasutatakse seda aniliinroosana, mis rõhutab jällegi muhutikandi paikkondlikku eripära.

Värvigamma ei ole tikkimisniitidel küll rõhutatult roosa ja punane, kuigi nende värvide kasutus on kõige sagedam. Veel on kasutusel olnud must, hall, valge ja roheline. Harvem sinine, beez ja kollane.

Enamjaolt on ühe pealae puhul kasutatud mitut erinevat värvi niiti. Kõige sagedasemad on korraga kolme ja kahe erivärvi kasutamine. Kõige värvilisema pealae puhul on korraga kasutusel olnud 6 erinevat värvi.

Selliste näitajate alusel võib Muhu argitanudelt lugeda informatsiooni, mis ütleb, et argitanul on informatsioonikandja ja kaitsemaagiline funktsioon lisaks esteetilisele välimusele. Õmblusmasinaga argitanu tikkija pani mängu oma parimad oskused, materjalid ja esivanematelt saadud teadmised maagilistest kaitsemärkidest. Muhu argitanu on märgilise tähtsusega ese, mille funktsioon Muhus on olnud laiem, kui lihtsalt peakate. Tal puudus praktiline väärtus, kuid argitanu näitas kandja sotsiaalset staatust, oli aja jooksul moest mõjutatud, ornamentide iseloomult ja värvikasutuselt paikkondlikult stiilipuhas, kuid põhimõtteliselt kordumatu lahendusega ja näitas valmistaja materjaalselt head elujärge masina omanikuna. Ajalises arengus teeb argitanu lõige ja kaunistusviisi läbi arengu, olles mõjutatud moevooludest, mitte aga funktsiooni muutusest.

Juhindudes teadmisest, et masintikandid kogu Eesti ulatuses näevad visuaalselt sarnased välja ja et õmblusmasinad muretseti talumajapidamisse laias laastus samaaegselt Muhuga, võib Eesti masintikandile enne Teist Maailmasõda omistada üldiselt samad kriteeriumid.

Põhiline õmblusmasinaga masintikandite valmistamise aeg on 19.-20 sajandi vahetusel. Sel ajal olid need põhiliselt sotsiaalse staatuse näitajad. Masintikandid kandsid kujundilt muutumatuna kandja jaoks kaitsemaagilist sõnumit. Tikandiga kaunistati nii rõivaid, kui kodutekstiile. Tehnika kiire arengu ja rahvarõivaste kandmise lõpuga samasse ajajärku jäädes kaotas peagi populaarsuse, kuna ei olnud enam jõukuse tunnus ja käsitöö ringkondades oma jäiga ja tuima käsitöökauge joone tõttu vähe tunnustust leidnud.

KASUTATUD LÜHENDID

EA-Etnograafiline arhiiv

EE- Eesti Entsüklopeedia

ERM- Eesti Rahva Muuseum

KV- korrespondentide vastused

MM- Muhu Muuseum

p/v-puuvillane

KASUTATUD KIRJANDUS

1996 *Eesti Entsüklopeedia* Tallinn: kirjastus Valgus.

Habicht, T. 1957. *Muhu rahvarõivad*. - Rmt: Eesti rahvarõivad XIX sajandist ja XX sajandi algult. Tallinn, lk 166.

Hint, J. 1992. *Rõivastumine ja mood Saaremaal 1880-1940*. Tartu; Tartu Ülikool [Diplomitöö]. Tartu

Kaarma, M. Voolmaa, A. 1981. *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.

Kabur, A. Pink, A. & Meriste, M. 2010. *Meite Muhu mustrid*. Tallinn: Saara kirjastus.

Linnus, H. 1955. *Tikand eesti rahvakunstis I*. Tallinn Eesti Riiklik Kirjastus

Manninen, I. 2009. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Tartu.

Piiri, R. 2007. *Eesti talurahva ülerõivas 19. saj.* Tartu: OÜ Vali Press.

Raudsepp, E. 1939. *Muhu naise argitanu*. Tartu; Tartu Ülikool [Proseminari töö]. Tartu.

Reimant, G. 1949. *Muhu rahvarõivad*. Tartu; Tartu Ülikool [Seminaritöö]. Tartu

Trees, L. 1950. *Rätsepa- ja õmblustööd* Tartu; ENSV TRÜ Arheoloogia kateeder. [Diplomitöö]. Tartu

Varma, A. 1930. *Õmblustööde tehnika I*. Tallinn: Hariduse ja sotsiaalministeeriumi väljaanne.

Õunapuu, L. 2000. *Teadustöö metodoloogia/ Kvalitatiivse uurimuse andmekogumise tehnikad*. Viljandi. Viljandi Kultuurikolledž.

KASUTATUD INTERNETI ALLIKAD

Artla, T. 2009 *Märgid, sümbolid ja värviilm rahvaornamentikas*. Loengukonspekt <http://www.aveler.ee/public/files/Symbolid.doc> (09.05.2011).

s.a. *Õmblusmasinate ajalugu* <http://www.kool.ee/?9934> (29.03.2011)

JOONISED

Joonis 1 Tüüp 1. Ruut, romb

Joonis 2 Tüüp 2. Kaheksakand ehk mänd

Joonis 3 Tüüp 3. Rist ja diagonaalrist

Joonis 4 Tüüp 4. Siksak

Joonis 5 Tüüp 5. Hambuline

Joonis 6 Tüüp 6. Süda

Joonis 7 Tüüp 7. Joon

Joonis 8 Argitanude mustri jagunemine keskkirjaks ja äärekirjaks

Joonis 9 Telgede paigutus argitanu pealael mustri sümmeetria jälgimiseks

Joonis 10 Muu argitanude pealae mustri jaotumise tüübid

FOTOD

Foto 1 Muhu naine argitanuga (Manninen 2009, lk 85)

Foto 2 Muhu argitanu muutumine aja jooksul (E. Raudsepp, lk 7-15)

Foto 3 Mõisted, mida on kasutatud Muhu argitanu juures. (Kosseson 2010)

Foto 4 Õmblusmasin Muhu Muuseumis (MM 611 A 177). (Muuseumi pearaamat)

Foto 5 Legendide andmeil vanim argitanu uurimuse valimis (ERM A 509:3853)

Foto 6 A509:3848

Foto 7 Masintikandiga kaunistati erinevaid kodutekstiile (Kabur jt 2010, lk 207)

Foto 8 Sõrmikul sarnane muster tanu mustriiga

Foto 9 Singeri ilutikanduse kursuse lõpetajad Muhus 1920 aastatel (Kabur jt, lk 208)

Foto 10 Masinaga tikitud pätipealsed (Kabur jt. Lk208)

Foto 11 Koopia vanast harjutanust Muhu Muuseumis (Kabur jt 2010, lk 225)

Foto 12 Muhu 8027 Harjutanu (Manninen 2009, lk 84)

Foto 13 JSM 647:E1227 Kiritanu (Kabur jt , lk 225)

Foto 14 JSM 668:1203 argitanu (Kabur jt 2010, lk 164)

Foto 15 ERM 2392 kaunistamata laepealsega argitanu (Kabur jt 2010, lk 164)

Foto 16 JSM 668:E1203 langitud laepealsega argitanu (Kabur jt 2010, lk 164)

Foto 17 JSM 617:E1082 ristpistes laepealsega argitanu (Kabur jt 2010, lk 166)

Foto 18 Lillkirjaga pappvoodril „tordilõik“ (Kabur jt 2010, lk 218)

Foto 19 Ruudu ja rombi kasutamise näited

Foto 20 Kaheksakanna kasutamise näited

Foto 21 Erinevate ristide kasutamise näited

Foto22 Siksakkide kasutamise näited

Foto 23 Hambulise kujundi kasutamise näited

Foto 24 Südame kujundi kasutamise näited

Foto 25 Sirge õmbluse kasutamise näited

Foto 26 Ühes ornamendis erinevate kujundite kasutamise näide MM 702 E 1288

Foto 27 Keskkirjade näited, mis ei liigitu minu tüpologia alusel

TABELID

Tabel 1 V.I. Kolgi Muhu talude ``Elamu ja lugude kollektsioonis`` kajastuv õmblusmasinate soetamise aeg.

Tabel 2 Muhu argitanude mustri jagunemine tüüpideks

Tabel 3 Muhu argitanudel masintikandi ornamentide vaheldumine

Tabel 4 Tikkimisniitide värvikasutuse sagedustabel Muhu tanude laepealsetel

Tabel 5 Ühel tanul erinevate värvide kasutuse sagedustabel

Tabel 6 Ühel tanul erinevate värvide kasutuse sagedustabel

Tabel 7 Muhu argitanude laepealse kangamaterjali kasutuskordade jagunemine

Tabel 8 Tanu laepealse tikkimisniitide materjali ja värvuse sagedustabel

Tabel 9 Tikkimismaterjalide kasutuskordade jagunemine

LISAD

Lisa 1 Muhu kaart (Kabur jt 2010, lk 9)

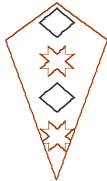
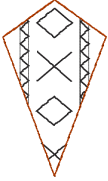
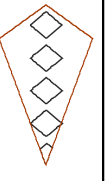
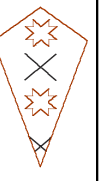
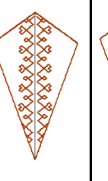
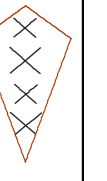
Lisa 2 Algandmete tabeli materjalide kasutamise kohta

Jrk. nr.	Muuseumi nr.	roosa p/v	roosa villane	punane p/v	punane villane	must p/v	must villane	valge p/v	valge villane	beež p/v	beež villane	roheline p/v	roheline villane	hall p/v	hall villane	sinine p/v	sinine villane	kollane p/v	kollane villane	roheline siidniit	linane kangas	p/v kangas	
1	MM 643 E 1138		1	1		1															1		
2	JSM 389 E 245	1				1																1	
3	MM 699 E 1281			1		1																1	
4	JSM 398 E 242	1	1	1		1																1	
5	JSM 341 E 192	1	1	1		1																1	
6	JSM 398 E247		1	1		1		1														1	
7	JSM 461 E 330	1		1				1														1	
8	JSM 470 E 368					1				1												1	
9	JSM398 E 246		1			1																1	
10	MM 702 E 1288	1		1								1										1	
11	MM 617 E 1082		1							1												1	
12	JSM 398 E 241	1				1																1	
13	JSM 490 E 531					1																1	
14	JSM 398 E 243			1		1																1	
15	7815	1		1										1									1
16	8071		1					1						1								1	
17	10298		1			1																	1
18	15222			1		1																1	
19	17014			1																			1
20	17017			1		1		1														1	
21	18772		1	1																	1	1	
22	18924	1				1																1	
23	A282- 134	1		1				1													1		1
24	A395-95		1	1								1										1	
25	A395-96		1	1																			1
26	A447-		1	1										1								1	

	294																							
27	A509-3831											1								1				
28	A509-3843	1	1								1	1			1					1				
29	A509-3846		1	1		1														1				
30	A509-3848	1		1		1														1				
31	A509-3849		1									1								1				
32	A509-3850		1	1		1														1				
33	A509-3853		1	1																1				
34	A509-3854		1	1								1								1				
35	A509-3855					1														1				
36	A529-37		1	1		1		1	1			1					1			1				
37	A561-5			1		1														1				
38	A565-1484	1		1		1						1								1				
39	A566-6			1									1							1				
40	A634-96			1				1												1				
41	A634-104			1		1														1				
42	A651-7		1	1		1						1								1				
43	A681-111		1	1		1						1				1	1			1				
44	A681-168	1	1	1		1			1			1				1				1				
45	A762-12		1	1		1													1	1				
	kokku:	1	2	3		2		1	7	2	2	0	5	3	8	0	0	3	1	1	3	5	1	0
		3	3	2	0	6	1	7	2	2	0	5	3	8	0	0	3	1	1	3	5	0		

Lisa 3 Mustri algandmete tabel

Jrk.nr.	Muuseumi nr.	Mustri jaotuse tüüp nr.1	Keskjoon rõhutamata							Mingi muu iseloom keskkirjal
1	MM 643 E 1138	1				1				
2	JSM 389 E 245	1							1	
3	MM 699 E 1281	1							1	
4	JSM 398 E 242	1					1			
5	JSM 341 E 192	1							1	
6	JSM 398 E247		1		1					
7	JSM 461 E 330		1				1			
8	JSM 470 E 368	1					1			
9	JSM398 E 246	1							1	
10	MM 702 E 1288		1						1	
11	MM 617 E 1082							1		
12	JSM 398 E 241	1						1		
13	JSM 490 E 531				1					
14	JSM 398 E 243	1	1						1	
15	7815	1		1						
16	8071	1						1		
17	10298	1	1						1	
18	15222							1		
19	17014				1					
20	17017	1				1				
21	18772 5	1	1						1	
22	18924				1					
23	A282-134	1								1
24	A395-95		1		1					
25	A395-96	1	1						1	
26	A447-294									1
27	A509-3831	1								1
28	A509-3843	1	1				1			
29	A509-3846	1					1			
30	A509-3848	1					1			
31	A509-3849	1						1		
32	A509-3850	1					1			
33	A509-3853				1					
34	A509-3854	1			1					
35	A509-3855							1		
36	A529-37	1	1	1						
37	A561-5						1			
38	A565-1484	1			1					
39	A566-6	1	1			1				
40	A634-96				1					
41	A634-104	1			1					
42	A651-7								1	
43	A681-111	1	1		1					
44	A681-168	1	1		1					
45	A762-12	1	1				1			
	Kokku	30	14	2	12	3	9	6	10	3

Lisa 4 Muhu argitanude legendid

1.MM 643 E 1138

Muhu naise argitanu. Õmmeldud valgest linasest riidest. Tanu ümbermõõt on 46cm, kõrgus eest 5cm, tagant 9cm. Tanul on kolmnurkne pealagi – päis. Keskel pikiõmblus. Päisel on punase ja musta niidiga masintikand. Hõredat geomeetrilist mustrit on erksamaks tehtud kaht värvi roosade villase lõnga pistetega. Tanu 5cm laiune äär on valdavalt roosat tooni. Alumine ja ülemine laiavahe on kumbki 0,5cm laiad, valge muhuroosa ja u. Lõheroosa lõngaga. Tanu pakud on tikitud kombineeritud madalpistes-põhi roosa ja seda kaunistavad geomeetrilised motiivid muhuroosa, valge rohelise ja tumepunasega. Tanu silmad on ristpistes: põhi täidetud roosaga, millel 2 geomeetrilist motiivi. Kasutatud tumepunast, muhuroosat, kollast, rohelist ja valget. Silmadest ülespoole jääb 1cm katmata valge riba, millel väike ristpistes tikand. Ääre ja päise vahele on õmmeldud muhuroosa vink. Tanu taha tipule (kink e. tanuperse) on õmmeldud oranzist poeriidest kolmnurkne lapike, mille ümber on kolm valdavalt roosat ahelrida ja kahes ülemises ääres roosad sämbud. Lapikesele tikitud väike geomeetiline motiiv. Valmistanud ja kandnud Jekaterina Vaga (1881-1964). Ese kuulus tema veimevakka. Valmistanud ja kandnud Jekaterina Vaga (1881-1964). Ese kuulus tema veimevakka. Saadud: Hilda Vaga kallaste k. Korju t. Vv. Akt nr. 8, 27 juuni, 1996.

2. JSM 389 E 245

Muhu naise tanu. Õmmeldud valgest linasest riidest. Tanu ümbermõõt on 43cm, kõrgus eest 5cm, tagant 9cm. Paela pikkus 39cm. Tanul on kolmnurkne pealagi- päis. Päisel punase ja musta niidiga masintikand. Tanu äärel on 4,5cm laiune oranž riie, mille alläärest 0,3cm kaugusel on roosa ja 0,5cm kaugusel valge tikandtriip. Oranži riide

keskel, alläärest 2,5cm kaugusel on valge ja 2,8cm kaugusel roosa tikandtriip. Oranžil riidel on valge, kollase, rohelise, punase ja roosa lõngaga tikand (geomeetiline ornament). Oranži riide ülaserbas on 0,5cm laiune roosa poepael- vink. Tanu taha tipule (kink e. tanuperse) on õmmeldud oranžist riidest kolmnurkne lapike, millel valge, punase ja kollase niidiga tikand. Kolmnurkse lapikese ääres oranž ja roosa tikand. Valmistatud u. 20. Saj. Algul. Ese kuulus Tõnise talule. Saadud: Schmuul, Leida Jaani t. Vv. Akt nr.3, 4 aug.1976

3. MM 699 E 1281

Muhu naise tanu.Õmmeldud valgest

linasest ja ereoranžist kalevisest peenvillasest riidest.Ümbermõõt mööda alumist serva on 40cm, kõrgus eest 5cm ja tagant 9cm. Tanu paelaeks on mustast villasest lõngast keeratud nõör pikkusega 38cm. Tanul on kiilukujuline pealagi-päis, mis õmmeldud valgest linasest riidest. Päise telgjoone pikkus on 15cm. Piki telgjoont kulgeb p/v lõngast masinapilu, millest mõlemal pool on peegelpildis musta ja punase p/v lõngaga lihtsad geomeetrilised motiivid masintikandis. Tanu äär on õmmeldud oranžist kalevisest poeriidest. Selle laius on 4,5cm, sissepoole keeratud serva laius on 0,7cm. Tanul on valge linane vooder.Oranžist äärest kõrgemale ulatub valgest linasest voodriäär 0,6cm laiuselt. Sellele on masinapiluga lastud erk muhuroosa vingupael (siksakpael).Oranž villane äär on jäätud kaheks mustritriibuks, vastavalt tikitud tanuääre pakkudele ja silmadele. Alumisele, pakkudele vastava osa laius on 2cm see on alt ja ülalt piiratud tihedapistelise tikkereaga. Tikitud on väga peene kahekordse valge niidi v. Lõngaga. Alumisest tikkereast tanu servani on 0,4cm. U. 0,1cm servast on tikkerida imepeene muhuroosa villase lõngaga. See tikkerida katab pruuni niidiga tehtud masinapilu, millega serv on läbi õmmeldud. 0,2cm osale on rohelise, muhuroosa, valge ja tumepunase peenvillase ning muline lõngaga peenete pistetega tikitud geomeetrilised (agalised) motiivid. Põhikujund on .....(+), millest on tuletatud variante.Suurim motiiv on umbes 2x1,8cm enda alla võttev. Valge lõngaga tehtud tikkereast 0,3cm ülal pool on muhuroosa tikkerida. Järgneb tanu silmadele vastav mustritriip laiusega 1,5cm. Ka sellele on muhuroosa, rohelise, valge ja tumepunasega tikitud geomeetrilised motiivid. Need on väiksemad, kui alumisel mustritriibul.

Suurim võtab enda alla umbes 1,2x1cm .Ülemist mustritriipu piirab pruunika lõngaga lastud masinapilu oranži osa serval. Tanu serva tagaosa keskel on õmblus. Tanu päiseosa tõstatub taga kolmnurga kujuliselt. See on tanu perse e. kirk. Tagapool on sellele õmmeldud servaga samast riidest oranž kolmnurk alusega u. 5cm ja kõrgusega 3cm. Kolmnurk on ümbritsetud muhuroosa vingupaelaga. Kaunistatud sissepoole ahenevate tikkeridadega valge ning roosa lõngaga ja kolmnurga keskel asuva geom. Motiiviga, mille tikkimisel on kasutatud rohelist, roosat ja valget lõnga. Valmistatus 20 saj. Alguses. Kuulunud: Koguva küla Tõnise t.Saadud: Leida Schmuul Koguva k. Muhu v.Vv. Akt nr.4, 24 mai 2000

4. JSM 398 E 242

Muhu naise tanu. Õmmeldud valgest

linasest riidest. Tanu ümbermõõt on 41,5cm, kõrgus eest 5cm, tagant 8 cm. Musta villase paela pikkus 33cm. Tanul on kolmnurkne pealagi-päis. Päisel musata, roosa, punase ja oranži niidiga masintikand. Tanu äärel on 4,1cm laiuselt oranži, roosa, valge, punase, roheline ja musta lõngaga tikand. Tikandis valitseb oranžtoon. Tanu alumine laivahe on tikitud kettpistes roosa, valge ja oranži lõngaga ning on 0,7cm laiune. Tanu pakud on tikitud madalpistes. Pakud on 1,6cm. Järgneb laivahe 0,6cm, mis on tikitud kettpistes roosa, valge ja oranži lõngaga. Tanu silmad on tikitud ristpistes ja laius on 1,2cm. Valge, roosa ja oranži lõngaga tikitud triipu tanul nim. Laivaheks. Ülespoole keskmist laivahet jäävat osa nim. Tanusilmadeks, allapoole on pakud. Tanu taha tipule (kink e. tanuperse) on õmmeldud oranžist riidest kolmnurkne lapike, millel roosa, kollase, valge, roheline ja musta lõngaga tikand. Kolmnurga ääres roosa tikand. Valmistatud 19saj. LõpulKuulus Tõnise talule Saadud Schmuul, Leida Jaani t.Vv akt nr.3, 4 aug. 1976.

5. JSM 341 E 192

Muhu naise tanu. Õmmeldud valgest

linasest ja oranžist villasest riidest. Tanu vooder on linasest riidest. Tanu ümbermõõt on 42,5cm , kõrgus eest 5cm, tagant 8,4cm. Paela pikkus on 25cm. Tanul on kolmnurkne pealagi- päis. Äärel on 4cm laiune oranž riie, mille allääres 0,1cm kaugusel on 0,1cm laiune roosa tikandtriip ja alläärest 0,3cm kaugusel on 0,1cm laiune tikandtriip. Tanu alläärest 2,2cm kaugusel on valge 0,1cm laiune tikandtriip ja 2,4cm kaugusel roosa tikandtriip (0,1cm) ning 3,7cm kaugusel roosa niidiga tikandtriip. Valgest ja roosast lõngast triipu nim laivaheks. Ülespoole keskmist laivahet jäävad tanusilmad, allapoole pakud. Oranžil äärel on roosa, valge, tumepunase, musta, roheline lõngaga tikitud geomeetiline ornament. Oranžist niidist ülalpool on 0,5cm laiune punasest ja oranžist lõngast xxxx- kujuline tikand. Oranžist äärest 0,7cm kaugusel valge vink, mis ääristab tanu. Päisel punase , musta ja roosa lõngaga masintikand. Tanu taha tipule (kikk e. Tanuperse) on õmmeldud oranžist riidest kolmnurkne lapike, millel valge, musta ja roosa niidiga tikitud geomeetiline ornament. Lapikese ääres roosa poepael vink, millel valge niidiga vingukujuline tikand. Ese kuulus Kadri Tuulikule Tooma t. Saadud Schmuul, Liisa Jüri t.. Vv akt nr. 2, 10 jaanuar 1975.

6. JSM 398 E247

Muhu naise tanu. Õmmeldud

valgest linasest ja oranžist villasest riidest. Tanu ümbermõõt on 40cm, kõrgus eest 5cm, tagant 8,4cm. Paela pikkus on 37cm. Tanul on kolmnurkne pealagi- päis. Päisel musta, punase, helesinise ja roosa niidiga masintikand. Tanu äärel on 4cm laiune oranžriie, mille roosa, valge, roheline, kollase ja

tumepunase niidiga stiliseeritud ornament. Oranžist riidest ülalpool on 0,5cm laiune roosa poepael-vink, millest veel ülalpool on valge vink. Tanu taha tipule (kikk e. tanuperse) on õmmeldud sinisest riidest kolmnurkne lapike, millel musta niidiga ornament ja kolmnurka asetatud rohelisest, punasest ja kollasest lõngast pael. Kolmnurkse lapikese ääres on roosa poepael-vink. Valmistatud u.1910. Ese kuulus Tõnise talule. Saadud:Schmuul,Leida Jaanit. Vv.akt nr3 ,4 aug.1976

7. JSM 461 E 330

Muhu naise tanu.

Õmmeldud valgest linasest riidest. Tanu ümbermõõt on 35cm, kõrgus eest 4,5cm, tagant 8cm. Tanul on kolmnurkne pealagi –päis.Päisel valge, punase ja roosa niidiga masintikand.Päis on ääristatud 1,2cm laiuse valge poepaela vinguga,millele on õmmeldud veel roosa vink.Tanu äärel on 4cm laiuseltoranžil põhjal roosa, punase ja valge lõngaga geomeetiline tikand.Tikandis valitseb oranž toon.Tanu alumist küljeosa nim. pakkudeks on 1,5 cm laiune,tikitud samuti punase, valge ja roosa lõngaga. Ülespoole keskmist laivahet jäävat osa nim. silmad, mis on 1,5cm laiune tikitud samuti punase, valge ja roosa lõngaga.Valge ja roosa lõngaga tikitud kettipistes triipusid nim. laivaheks ning need on 0.4 cm laiused.Tanu taha tipule(kikk e. tanuperse) on õmmeldud oranžist riidest kolmnurkne lapike, millel on valge niidi ja oranži ning punase lõngaga tikand. Kolmnurkse lapi servas roosa poepael vink ning lappi ümbritseb valge pits. Ese kuulus Kadri Schmuulile(sünd.Võrklaev1876.a.suri1953.a.)Käspri taluSaadud:Schmuul,Alvine Ado t. 3.märts 1978

8. JSM 470 E 368

Muhu naise tanu.

Õmmeldud valgest puuvillasest riidest. Tanu ümbermõõt on 43cm, kõrgus eest 4,5cm, tagant 9cm. Tanul on kolmnurkne pealagi-päis. Päisel musta ja punase niidiga masintikand. Tanu äärel oranži, roosa, tumepunase, roheline, valge, sinise lõngaga tikand. Tikandis valitseb oranž toon. Tanu alumine laivahe on tikitud kettapistes oranži, roosa ja valge lõngaga ning on 0,7cm. laiune. Tanu pakud on tikitud madalpistes-roositud. Pakud on 1,5cm. Järgneb laivahe 0,5cm., mis on tikitud kettapistes roosa, oranži ja valge lõngaga. Tanu silmad on tikitud ristpistes-kirjutatud ja laius on 1,2cm. Silmadele järgneb 0,7cm. laiuselt puuvillasel valgel riidel oranži, roosa ja tumepunase lõngaga tikand. Ornament on kõikjal geomeetiline. Valge, oranži ja valge lõngaga tikitud triipu tanul nim. laivaheks. Ülespoole keskmist laivahet jäävad tanu silmad, allapoole pakud. Tanu taha tipule (kikk e. tanuperse) on õmmeldud kolmnurkne oranžist villasest riidest lapike, millel on valgest niidist masintikand ja roosast ja tumepunasest lõngast käsitsitikand. Lappi ümbritseb oranži ja roosa lõngaga tikand. Valmistatud: sajandivahetusel. Ese kuulus: Ingel Schmuulile (Juhan Smuuli isa esimene naine).

Saadud: Tüür Janne Madise t. Vv. akt nr.12,10 mai 1978

9. JSM398 E 246

Muhu naise tanu.

Õmmeldud valgest linasest ja oranžist villasest riidest. Tanu ümbermõõt on 41cm, kõrgus eest 4,5cm, tagant 8,7cm. Sinisest lõngast paela pikkus 36cm. Tanul on kolmnurkne pealagi-päis. Päisel

punase, musta niidiga masintikand. Tanu äärel on 4,2cm. laiune oranž riie, millel roosa, roheline, valge, sinise, kollase ja tumepunase lõngaga stiliseeritud ornament. Oranži riide ülaserva kohal roosa niidiga tikitud sik-sak joon. Tanu taha tipule (kikk e. tanuperse) on õmmeldud oranžist riidest kolmnurkne lapike, millel roheline, valge, roosa ja punase niidiga tikand. Kolmnuga ääres beez poepael-vink. Valmistatud: u. 1910. Ese kuulus Tõnise talule. Saadud: Schmuul, Leida Jaani t. Vv. akt nr.3 4. aug. 1976

10. MM 702 E 1288

Muhu naise argitanu. Õmmeldud

valgest linasest ja oranžist villasest riidest. Ümbermõõt alumist serva mööda 41 cm; kõrgus eest 5 cm, tagant 8 cm. Pikkus küljelt 17 cm. Tanupaelaks on olnud heleroheline 0,7 cm. Laiune puuvillase riide riba, millest järel 21 cm pikkune jupp. Tanul on kiilukujuline pealagipäis. Päise mõtteline telgjoon jagab kaheks peegelpildi- pooleks päist kaunistavad geom. Motiivid. Motiivide on kolm. Need on punase, muhuroosa ja roheline lõngaga masinal tikitud v. seda tehnikat imiteerides tehtud. Tanu ääre põhitoon on oranž. 3,5 cm laiusele oranžile peenvillasest riidest tanuäärele on tillukeste pistetega tikitud kahe ülestikuse mustri ribana geom. motiive. Tanu alumist serva on tugevdatud masinpiluga. Paremal pool on see üle tikitud muhuroosa tõenäoliselt villase lõngaga, sellest u. 0,2 cm kõrgemal on valge masinpilu. Järgneb 1,8 cm laiune mustririba, millele tikitud motiivid roheline, tumepunane, muhuroosa ja valge lõngaga. Suurima motiivi mõõtmed on 1,8x1,8 cm. Ühele küljele mahub 6 tervet ja 2 poolikut motiivi. Alumist mustririba lahutab ülemisest samuti valge masinpilu ja sellest 0,2 cm kõrgemal muhuroosaga (tõenäoliselt üle) tikitud pilu. Ülemine mustririba on 1,2 cm lai. Geomeetrisel motiividel on sellel väiksemad ja harvemad küljel paikneb 5,5 motiivi. Kahes neist on kasutatud ka musta lõnga. Oranži riideriba ülemine serv on valgele alusriidele õmmeldud masinaga (tumepunane pilu). Järgneb 0,7 cm laiune alumise valge riideriba, mida kaunistab muhuroosa vink (sik-sak pael). Tanu äärt päisega ühendava õmbluse vahele on masinaga õmmeldud kitsas valge vinku meenutav poepael. Tanu päis läheb tagaosas üle tanuperseks (ka: kikk) on 3 cm. Väljapoolt on kink kaunistatud kolmnurkse lapikesega, äärega samast oranžist riidest. Lapikest ümbritseb valge poepael, ääristab roosa vink ja ehib väike tikitud motiiv-keskel (vt. Foto tanu MM 699:E1281 kirjelduse juures) Kuulunud: Meinhard

Aldi tädile Erina(s.1887.a.)Kuivastu. Valmistatud tõenäol. 20.saj.algul Saadud:ekspeditsioonil kogutud
eseme muuseumile üle andnud Alviine Schmuul Tallinn,Kurni 15a vv.akt nr.9. 1.okt.2000

11. MM 617 E 1082

Muhu naise tanu.

Õmmeldud valgest poeriidest. Masinaõmblustega. Tanu ümbermõõt allserva mööda on 46cm. Kõrgus eest 5cm, tagant 8,5cm. Paela pikkus ca 30cm. Paelaks on kollasest ja muhuroosast villasest lõngast keeratud näpunöörTanu kolmnurkne pealagi-päis (muh) koosneb kahest siilukujulisest tükist, mille keskel on õmblus. Õmbluse peale on roosa villase lõngaga tikitud ristikesed, mille vahe on 2cm ja kummalgi pool õmblust helepruuni niidiga lihtne masintikand:X_X_X_X_.Tanu äär jaguneb kolmeks.Päisega külgnub 1cm laiune osa, kus valgele p/v riidele on oranži lõngaga ristpistes tikitud lihtsad motiivid. Viimased n.ö. kasvavad välja allapoole jäävast tanu ääre oranžist, tikandiga täidetud osast ja iga motiivi keskele on pistetud 3kuni 4 ristikest tumepunase v. roosa lõngaga. on 1,7cm laiune, oranži villase lõngaga nii tihedalt üle tikitud, et kõik valge alusriide lõngad on üksikult kaetud. Eemalt jääb mulje, nagu oleks tegu oranži kangaribaga. Sellele on hiljem peale tikitud hõre kahest korduvast motiivist koosnev geomeetiline ornament. Tikitud ristpistes tumedama sinise, rohelise, roosa ja tumepunase väga peene villase lõngaga. Motiivide valgeteks silmadeks on katmata jäetud aluspõhja lõngad. Alumine osa on kaetud oranži villase lõngaga tihedas madalpistes ja sama pistega on ka geom. ornament muhuroosa, valge, musta, tumepunase ja rohelise (ning mõne üksiku sinise täpiga) lõngaga. Pakke eraldab 0,6cm vaheriba, mis moodustab tihedatest kõrvutiasetsevatest ahelpisteridadest (ülalt alla. Oranž, muhuroosa, oranž, oranž, valge, oranž) .Sama riba, kuid vastupidises järjekorras ahelpisteridadega, on tanu allääres. Serva lõpetab tihe üleäärepiste oranži lõngaga. Tanupersel (muh) oranžist kalevist lapike, keskel roosa villase lõngaga tikitud õieke. Tanu on ilmselt valmistatud.....Kuulunud: Nautse küla Mäe talu. Saadud: eseme muuseumile üle andnud Schmuul, Alvine Ado t. Tallinn Kurni 15A.

13. JSM 490 E 531

Muhu naise

tanu. Õmmeldud valgest linasest riidest. Tanu ümbermõõt on 42cm, kõrgus eest 5cm, tagant 7,5cm. Paela pikkus 32cm. Tanul on kolmnurkne pealagi-päis. Päisel punase ja musta niidiga masintikand. Tanu äärel on 3,8cm laiuselt oranži, roosa, valge, punase, rohelise, sinise ja kollase lõngaga tikand. Tikandis valitseb oranžtoon. Tanu alumine laivahe on tikitud kettpistes oranžist, valgest ja roosast lõngast ning on 0,7cm laiune. Tanu pakud on tikitud madalpistes. Pakud on 1,5cm. Järgneb laivahe 0,4cm, mis on tikitud kettpistes roosast, valgest ja oranžist lõngast. Tanu silmad on tikitud ristpistes ja laius on 1,3cm. Valge, roosa ja oranži lõngaga tikitud triipu tanul nim. laivaheks. Ülespoole keskmist laivahet jäävat osa nim. tanusilmadeks, allapoole on pakud. Tanu taha tipule (kikk e. Tanuperse) on õmmeldud oranžist riidest kolmnurkne lapike, mille punase, roosa ja rohelise lõngaga tikand, ääres oranži ja roosa lõngaga tikand. Valmistatud 19saj. Lõpul. Ese kuulus Tõnise talule. Saadud Schmuul, Leida Jaani t. Vv akt nr.3, 4 aug 1976. Investeerinud AR, sept.1997

12. JSM 398 E 241

Muhu naise tanu. Õmmeldud

valgest linasest riidest. Tanu ümbermõõt on 42cm, kõrgus eest 5cm, tagant 7,5cm. Paela pikkus 32cm. Tanul on kolmnurkne pealagi-päis. Päisel punase ja musta niidiga masintikand. Tanu äärel on 3,8cm laiuselt oranži,

roosa, valge, punase, rohelise, sinise ja kollase lõngaga tikand. Tikandis valitseb oranžtoon. Tanu alumine laivahe on tikitud kettipistes oranžist, valgest ja roosast lõngast ning on 0,7cm laiune. Tanu pakud on tikitud madalpistes. Pakud on 1,5cm. Järgneb laivahe 0,4cm, mis on tikitud kettipistes roosast, valgest ja oranžist lõngast. Tanu silmad on tikitud ristpistes ja laius on 1,3cm. Valge, roosa ja oranži lõngaga tikitud triipu tanul nim. laivaheks. Ülespoole keskmist laivahet jäävat osa nim. tanusilmadeks, allapoole on pakud. Tanu taha tipule (kikk e. Tanuperse) on õmmeldud oranžist riidest kolmnurkne lapike, mille punase, roosa ja rohelise lõngaga tikand, ääres oranži ja roosa lõngaga tikand. Valmistatud 19saj. Lõpul. Ese kuulus Tõnise talule. Saadud Schmuul, Leida Jaani t. Vv akt nr.3, 4 aug 1976. Investeeritud AR, sept.1997

13. JSM 490 E 531

Muhu naise tanu.

Õmmeldud valgest linasest riidest. Tanu ümbermõõt on 40,5cm, kõrgus eest 5cm, tagant 9cm. Tanul on kolmnurkne pealagi-päis. Päisel musta niidiga masintikand. Tanu äärel on 5cm laiuselt roosa, valge, rohelise, tumepunase, sinise, musta lõngaga tikand. Tikandis valitseb roosa toon. Tanu alumine laivahe on tikitud kettipistes roosa ja valge lõngaga ning on 0,7cm laiune. Tanu pakud on tikitud malpistes. Pakud on 1,6cm. Järgneb roosa ja valge lõngaga kettipistes tikitud laivahe. Tanu silmad on tikitud ristpistes ja laius on 2cm. Valge ja roosa lõngaga tikitud triipu nim. laivaheks. Ülespoole keskmist laivahet jäävad silmad, allapoole pakud. Tanu taha tipule (kikk e. Tanuperse) on õmmeldud oranžist riidest kolmnurkne lapike, mis on ääristatud rohelise paelaga. Valmistatud u. Sajandivahetusel. Ese kuulus Ruudu Schmuulile (s.1882) Koguva k. Tooma t. Saadud Veskimmeister Linda Jüri t.

14. JSM 398 E 243

vahetusel. Ese kuulus Tõnise talule

Saadud: Schmuul Leida Jaani t.

Valmistatud 19-20saj.

15. 7815

Kirjatud osa nimi:pakud.Tanu kantakse veel praegu ja on niisamasugustena kantud niikaua, kui teatakse. Vanematel on kirjad sinisega õmmeldud, leinatanudel mustaga. Muhu kirikuvald A.Saaremäel. Muhu kirikuvald

16. 8071

Igaküla Ivardi t.

Elna Osa Muhu Suurvald

17. 10298

Aljava külas
tanu veel praegu

Marie Ligi Põide khk Rahula küla Reinu pere. Kadri Laar

Valmistatud Muhus,

Muhu naesed kannavad

18. 15222

Väljaõmmeldud veerega Muhu tanu. Muhumaa Ellamaa kih. Kinkija Leena Miil. Valmistanud kinkija.
Kandsid ainult naesed

Apelsini kollane villane rre ostetud.

19. 17014

apelsinikollasest kalevist. Valmistatud Muhumaal. Kinkinud Moonaku Aadu nurme k.. Ise tehtud, 5 aastat vana

Tüüpiline väike Muhu tanu, veer

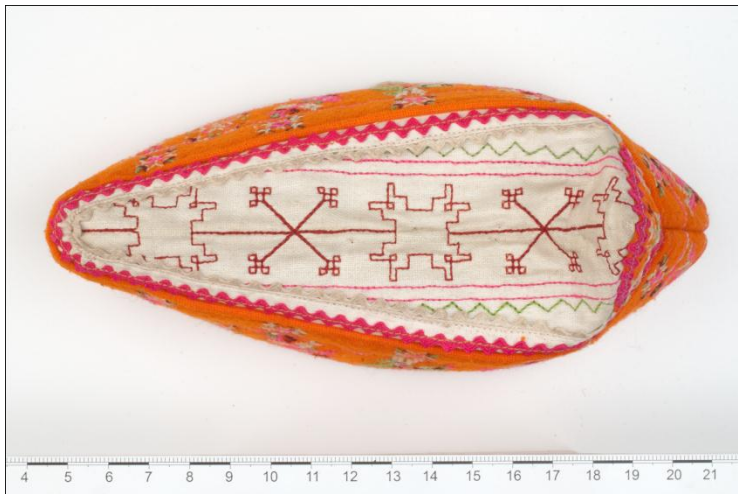

20. 17017

Tüüpiline väike

Muhu tanu, veer väga peenike ja kompakt. Välja õmblus mitut värvi aniliinroosas

21. 18772 5

Muhumaa Karja moonak

Aadu nurme k.

Kanti lühikeseks lõigatud juuste pääl, suvel ilma rätikuta. nina ots, tanu äär ja rätiku äär olid ühes liinis. Alumise (valge)rätiku äär olioli umbes tolli võrra teise, päälmise (punane)rätiku pääl kahekorra.

22. 18924

Valge linase põhjaga, ääred punased .

Valmistamiskoht Muhu. A. Tamme kaudu Kuivastust ostetud

23. A282-134

Tanu, 4cm laiuse oranžkollase äärega, milles mitmevärvilised lillekirjad ja litrid. Otsa ees samavärviline 4- nurgeline kokarde. Lagikoha hari kaetud roosa marlega. Sees valge linane vooder. Sinine villane lõng käib lõua alla. Uuemoeline. Muhu Tuusti külast

24. A395-95

Tanu "argitanu", ääre läbim. pikuti: 16,5cm., laepealne pikkus: 15 cm., ääre ümber 4cm laiune väljaõmmeldud oranž-värviline villane riie, sellest ülal pool punane vitselpael. Laepealne valge, väljaõmmeldud. Tagumine tanu otsa kõrgus: 8cm, esimene ots 4cm. Sees valge vooder. Tehtud ja saadud Muhust. Müünud Madis Sillaots

25. A395-96

Tanu nn. argitanu, nagu eelmine, ääres kollane villane väljaõmmeldud äär, sellest üleval pool rohekaskollane ja valge vitselpael. Laepealne valge roosa ja punasega väljaõmmeldud. Tanul roosast ja valgest lõngast nõör, mis hoiab tanu juustes kinni. Tanu pikkus 16cm, kõrgus 8-4,5cm. Andmed vt. eelmist.

26. A447-294

Argitanu, lagipealne(kogu tanu) valgest linasest, tikitud punase-roosa-pruuniga(halliga); servas 2 rida kirju Muhu-kollase, punakas-lilla, roosa, valge ja roheline villasega. Kiri geomeetiline. Übermõõt aluservast 42 cm, kõrgus 5-9 cm. Taga õmbluse kohal on valge linasele õmmeldud kolmnurkne 3x3 cm suurune Muhu-kollane villane riidetükk. Aluserva kinnitatud 36 cm pikkune sinisest linasest nõör..Aluserval 1,9 cm laiune valge linane vooder. (linase riide serv tagasi pööratud) Vanus teadmata. Annetanud Ruudu Ligi Pöide khk.Uuemõisa v. Rahula k. Reinu t.7. v 20. Teinud Ruudu Ligi Muhu saarel. „Naised kannavad pääs (mitte neiud). Asi on kodus tehtud, välja õmmeldud. Kirjad on ise loodud.praegu Muhus tarvitusel“.

27. A509-3831

Tanu, naiste, valmistatud

valgest linasest riidest. Tanuriie ristkülikukujuline, sellest on seatud 4 cm laiune äär ja kolmnurkne pealagi. Tikkimiseks on kasutatud oranži, roosat, tumepunast ja rohelist villast lõnga ning musta, punast ja valget linast niiti. Tanu alumine serv on äärestatud üleloomispistes. Äärde on õmmeldud 6 rida kettapistes. Sellele järgneb madalpistestikand. Tikandi kohal on 6 kettipiste rida. seejärgi on õmmeldud ristpiste tikand. Kirjeldatud äärikaunistuses domineerib oranž värv. Tanu lagipeale on õmmeldud punase ja mustaga ristpistetikand, selle äärtes on valgest (hall) tikkpistes kaunistus. Tanul on tagatipus kolmnurkne kaunistus. Tanu ümbermõõt on 41 cm, kõrgus eest on 4,5 cm ja tagant 8,5 cm. Andmed päritolu, tegija ja vanuse kohta puuduvad. Tüüpiline Muhu xix saj. lõpu tanu

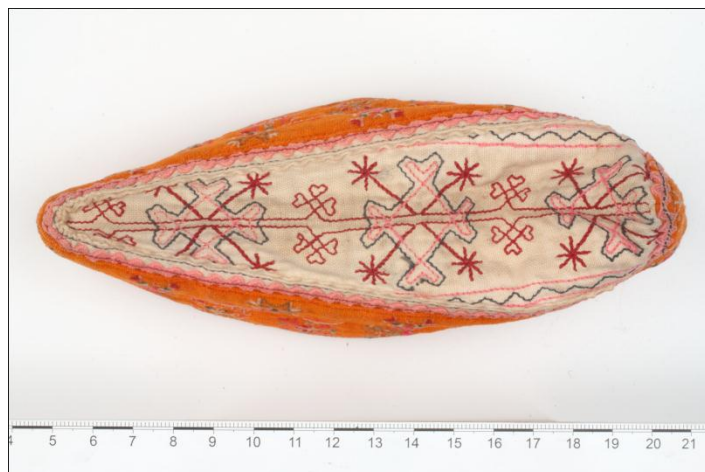
28. A509-3843

Tanu, naiste, valmistatud

valgest linasest riidest. Ristküliku-kujulisest tanuriidest on seatud 5cm laiune äär ja kolmnurkne põhi. Ääre tikkimiseks on kasutatud oranži tumepunast, rukkilillesinist, helerohest, roosat ja valget villast lõnga ning valget linast niiti. Äärele on ristpistes tikitud luige ja lillede motiivid, põhjavärviks on oranž. Kirjeldatud tikandist kõrgemal on roosa sakiline pael. Tanu ääre serva on õmmeldud valge sakiline pael. Paelale on õmmeldud musta, roosa, helerohe ja helesinise villase ning punase, halli ja roosa p/v niidiga geomeetiline kiri. Tanu tagumises tipus on oranžist kalevist väike kolmnurk, mille äärde on õmmeldud roosa, sakiline pael ja keskel geomeetiline kiri. Tanul on valgest p/v riidest vooder. Ääre külge on

õmmeldud 0,4cm laiune must pesukumm. Tanu ümbermõõt on 38cm, kõrgus eest on 4,5cm ja tagant 8cm. Andmed päritolu, vanuse ja tegija kohta puuduvad. Tüüpiline muhu XX saj. alguse tanu.

29. A509-3846

Tanu, naiste, valmistatud

valgest linasest riidest, ääres on oranž, villane riie. Voodriks on valge p/v riie. Tikkimiseks on kasutatud valget, roosat keskmist punast ja oraserohelist villast lünga ning halli, roosat ja tumepunast p/v niiti. Ristküliku kujulisest tanuriidest on seatud 5cm laiune äär ja kolmnurkne põhi. Ääre alumiselosal on 4cm laiune villane oranž riie, sellele on tikitud madalpistes geomeetrilised motiivid. Sellest kõrgemal on valge sakiline pael. Põhjal on tikkpistes geomeetrilised mottivid. Tanu tagatipus on oranžist villasest riidest kolmnurk, see on ääristatud roosa sakilise paelaga. Kolmnurga keskel on valge kaunistus tikkpistes. Ääre külge on kinnitatud kitsas must kumm, millega kinnitati tanu pähe. Tanu ümbermõõt on 39cm, kõrgus eest on 5cm ja tagant 8 cm. Andmed päritolu, vanuse ja tegija kohta puuduvad. Tüüpiline muhu XX saj. alguse tanu.

30. A509-3848

Tanu, naiste, valmistatud valgest

linasest riidest. Ristküliku-kujulisest tanuriidest on valmistatud 5,3cm laiune äär ja kolmnurkne pealagi. Tanu ääres on 4,5cm laiune oranžist kalevist kant, sellel on roosa villase lõngaga ja valge linase niidiga kaunistus. Allääres ja keskel on 2 rida kettpistes, geomeetrilised kirjad on tikitud madalpistes. Kalevist ääre kohal on roosa sakiline pael. Pealael on punase ja roosa p/v niidiga geomeetiline kaunistus tikkpistes. (kindel masinõmblus) Tanu tagumises tipus on oranžist kalevist kolmnurk, selle keskel on madalpistes tikand. Kolmnurk on äärestatud roosa sakilise paelaga, mille äärde on oranži villase lõngaga tikitud üksikud

püvisilmad. Allaäärde on kinnitatud oranzist ja punasest villasest lõngast palmitsetud nõör, millega tanu kinnitati pähe. Tanu ümbermõõt on 39cm, kõrgus eest on 5cm ja tagant 9,5cm. Muuseumile kinkinud 1919.a. valmistaja samas kohas. Vanus kinkimisel 40a. Valmistanud Kristine Rehepapp Muhus Hellamaa khk. Mõõgakülas Sillavärava t. „Kodus tehtud. Kirjad omast pääst loodud. Moest läinud a 30 tagasi.“

31. A509-3849

Tanu, naiste, valmistatud

valgest linasest riidest. Ristkülikukujulisest tanuriidest on seatud 4,3cm laiune äär ja kolmnurkne pealagi. Tanul on 3,5cm laiune oranzist kalevist äär. Äärel on roosa ja tumepunase villase lõngaga ning valge p/v niidiga rist-ja madalpistes geomeetiline tikand. Kalevi allääres ja keskel on 2 rida tikkpisteid. Pealaele on õmmeldud 2,5cm laiune p/v riie,(pael) millel punase p/v siidiga ja roosa villase lõngaga geomeetiline kaunistus, P/v riide äärde on halli p/v niidiga tikkpistes õmmeldud sakiline joon. Tanu tagumises tipus on oranzist kalevist kolmnurk. Sellel on punasest villasest lõngast ja valgest p/v niidist tikand. Kolmnurga ääres on roosa sakiline pael. Allaäärde on kinnitatud valge kitsas kumm, millega tanu kinnitati pähe. Tanu ümbermõõt on 36cm, kõrgus eest 4cm, tagant 7cm. Andmed päritolu, vanuse ja tegija kohta puuduvad. Tüüpiline muhu tanu.

32. A509-3850

Tanu, naiste, valmistatud valgest linasest

riidest. Ristkülikukujulisest tanuriidest on seatud 5cm laiune tanu äär ja kolmnurkne põhi. Äärel on 4,3cm laiune oranzist kalevist kant. Sellele on õmmeldud tikkpistes roosast, rohelisest, tumepunasest ja kollasest villasest lõngast ning valgest linasest niidist geomeetiline kaunistus. Kandist kõrgemal on roosa sakiline pael. Tanu ülemise ääre külge on õmmeldud valge sakiline pael. Põhjal on mustast, punasest ja roosast P/v niidist geomeetiline kaunistus. Tanu tagatipus on oranzist kalevist kolmnurk. Selle ääres on roosa sakiline pael, keskel on geomeetiline tikand. Tanu ääre külge on kinnitatud must kitsas kumm, mille abil kinnitati

tanu pähe. Tanu ümbermõõt on 39cm, kõrgus eest on 4,5 ja tagant 8,5cm. Muuseumile müünud 1920.a. valmistaja. Muhus madis-Jaani peres. Vanus ostmisel 10 aastat. Tanu valmistanud Elena Puu Muhus Suurvallas Nõmme külas Tõnu talus. „Kirjatud väikeste tärnidega ja niikirjadega“

33. A509-3853

Tanu, naiste, valmistatud

valgest p/v riidest. Ristküliku-kujulisest tanuriidest on seatud 5cm laiune äär ja kolmnurkne põhi. Tanu ääres on 4cm laiune oranžist kalevist kant. Tanu tagatipul on samast riidest kolmnurkne lapp. Kalevist kandil ja kolmnurksel lapil on roosast ja rohelisest villasest ja valgest linasest ning keskmisest sinisest p/v niidist rist- ja tikkpises geomeetiline kaunistus. Kalevist kandil ca 2cm kaugusel on roosa sakiline pael. Sama pael on õmmeldud ka kolmnurkse lapi äärtesse. Tanu põhjal on punase p/v niidiga ja roosa villase lõngaga tikkpistes kaunistus. Ääre külge on õmmeldud valge linane niit, millega kinnitati tanu pähe. Tanu ümbermõõt on 36cm, kõrgus eest on 5cm ja tagant 8,5cm. Muuseumile kinkinud 1920.a. Hanila khk. Massu v. Aru k. Krusiaugul Irina lahke. vanus kinkimisel 50a. Valmistanud Juuli Kesküla Muhus, Suurvallas, Kantsi talus.

34. A509-3854

Tanu, naiste, valmistatud

valgest linasest riidest. Ristküliku-kujulisest tanuriidest on seatud 4,5cm laiune äär ja kolmnurkne põhi. Äärel on 4cm laiune oranžist kalevist kant. Tanu tagatipus on samast materjalist kolmnurkne lapp. Kandil ja kolmnurksel lapil on punasest, roosast ja keskmisest rohelisest villasest lõngast ning valgest linasest niidid tikkpistes geomeetiline kaunistus. Kolmnurkne lapp on ääristatud roosa sakilise paelaga. Tanu põhjal on

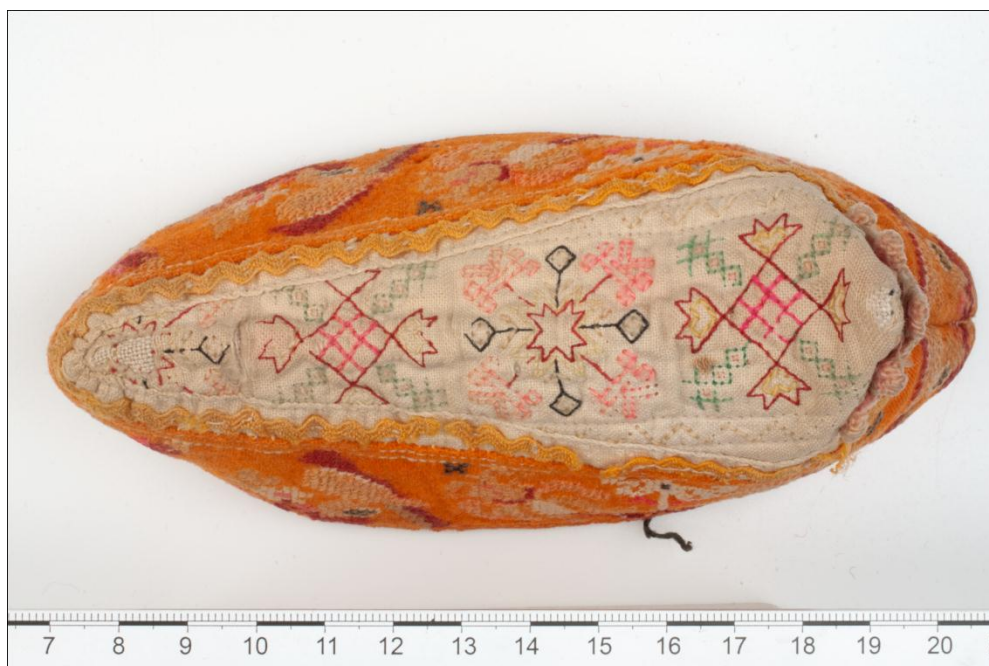

roosa villase lõngaga, halli linase ja punase p/v niidiga tikkpistes geomeetriselised motiivid. Tanu äärde on kinnitatud valge linane niit, millega kinnitati tanu pähe. Tanu ümbermõõt on alumise serva kohal 39cm, kõrgus eest on 4,5cm ja tagant 8,5cm. Valmistatud Muhus Suurvallas Painase k. Ivardi talus. Kingitud samas kohas 1924.a. Andmed valmistaja, kinkija ja vanuse kohta puuduvad.,,Kodus tehtud“

35. A509-3855

Tanu, naiste, valmistatud valgest linasest riidest. Ristküliku-kujulisest tanuriidest on seatud 4,5cm laiune äär ja kolmnurkne põhi. Äärel on 3,5cm laiune oranžist kalevist kant. Tanu tagatipus on samast materjalist kolmnurkne lapp. Kandil on roosast ,tume-punasest, helerohelisest ja mustast villasest lõngast ning valgest linasest niidist rist-,madal-ja kettpistes geomeetiline kiri. Kandist 2mm kaugusel on punasest p/v niidist tippistete rida ja selle kohale on õmmeldud roosa sakiline pael. Kolmnurksel lapil on valge linase niidi ja punase villase lõngaga tikkpistes tikand, lapp on ääristatud roosa sakilise paelaga. Tanu põhjal on halli linase niidiga tikkpistes tikand, lapp on ääristatud roosa sakilise paelaga. Ääre külge on õmmeldud valge linane niit, millega kinnitati tanu pähe. Tanu ümbermõõt on 38cm, kõrgus eest on 4,5cm ja tagant 7cm. Valmistatud Muhus Suurvallas Painase k. Ivardi talus. Kingitud samas kohas 1920.a. Andmed valmistaja, kinkija ja vanuse kohta puuduvad.,,Kodus tehtud“

36. A529-37

Tanu

(„argitanu“); valgest p/v riidest. Kuulub uuemate argitanude sekka. Tanu allääres oranž kaleviriba , sellele ristpistes tikitud taime-ja linnumotiiv, kasutades tumepunast, pruuni, beeži, roosat ja musta villast ning valget puuvilllõnga. Kaleviribale järgneb kollane sik-sak pael. Tanu laele tikitud masintikandi taoliselt geomeetrisi kujundeid, kasutades ka seejuures roosat , helepunast ja rohelist villast ning musta , kollast ja tumepunast p/v lõnga . Tanu tagaosas beeživärviline villane kolmnurkne lapp, millele samavärvilise , roosa ja valge lõngaga madalpistes tikitud kolm lehekest; lapi ümber heegeldatud roosa villase lõngaga kaks ringi, kolmandal ringil heegeldatud sakid lapi külgedele ja peale kokku viis sakki.Tanu alaserva siseküljele ja peale- kokku viis sakki. Tanu alaserva siseküljele, umbes tagumise neljandiku kohale kinnitatud tumehallid villased lõngad. Tanu pikkus allääres 17,1cm, lael 13,5cm, tanu suurim kõrgus 7,7cm, kaleviriba laius kuni 4cm. Tanu tegija , vanuse ja kandja kohta puuduvad andmed. ERM-ile annetanud dets.1947.a. Tui Koort, kes eseme ostnud Muhust 1933a. kevadel.

37. A561-5

Tanu, naiste, valmistatud

valgest linasest riidest.Tikandiks oranž villane, roheline, roosa, tumepruun ja sinine puuvillane lõng, masintikandiks must ja punane p/v niit. Tanuriidest on seatud 4 cm laiune äär ja kolmnurkne põhi. Tanuäärel

tikand. Tanu välisserv on äärestatud oranži villase lõngaga üleloomispistes. Järgneb 4 kettipiste rida (kaks roosa, üks valge ja üks oranži lõngaga). Kettipistete ridade kõrval on 1,8 cm laiune tikandiriba õmmeldud madalpistes. Domineeriv värv on oranz. Mustris kordusmärgi ja südamemotiive. Teisel pool mustririba 4 kettipisterida. Järgneb 1,2 cm laiune tikandiriba, mis on tikitud ristpistes. Tikand on tihedalt pinda kattev, oranzil põhjal vaheldumisi 2 geomeetrilist motiivi. Kirjeldatud kirjariba kohal hõredam geomeetrilistest motiividest koosnev kirjariba (0,8 kõrgune). Tanupõhjal geomeetrilise kirjale masinaga õmmeldud tikand. Tanuäärel pahupoolel valgest p/v riidest vooder. Muhu tanu on ostetud Anni Tihemetsa poolt 1955a. Suvel läbisõidul Muhu saarel Koguva külast Jaani talust. Muuseumile müünud Evi Tihemets 30. Sept. 1957.a.

38. A565-1484

Tanu valgest

linasest riidest äärest, mis enamuses kaetud oranži villase riidega, valgest linasest pealsest ja oranzist villasest kuklalapist koosnev. Tanuäär on 4,5cm laiune, millest 4cm laiune osa oranz, 0,5 laiune ülaserv valge. Tanu pealne 16cm pikkune (võrdhaarse kolmnurga joonis)-kujuline kuklas 3cm kõrgune. Pealse otsa on õmmeldud (võrdkülgse kolmnurga)-kujuline kuklalapp. Kaunistuseks on tanu äärel välisservas, keskel ja seesmises servas valge ja roosa niidiga tikkpiste read. Keskmised tikkpiste read jagavad ääre kaheks ribaks, millel on kaunistuseks leht- ja tikkpistes risti motiivid. Viimased on tikitud roosa, valge, punase, roheline, musta ja helesinise villase lõnga ja p/v niidiga. Ääre ülaservas on valgele põhjale õmmeldud uusroosa poevillane sik-sak pael, sama pael äärestab ümberringi ka kuklalappi. Ääre ja pealse vahelise õmblusega on kinnitatud piki õmblust valge sik-sak pael. Tanu peasel on punase, musta, roosa ja helehalli p/v niidiga masinal õmmeldud tikand. Trapetsi-kujuliste tikkeridade keskele on ristikujuuline tärn tikitud ka kuklalapi keskele. Vooder on tanul valgest linasest labasest riidest Tanu on tehtud Muhus olevat kuulunud kinkija emale. Esemee vanus oli omandamisel 60 aastat. Esemee kinkis muuseumile Kristiina Taskis (79 a. vana) Põide kihelkonnast Laimjala vallast Aaviku külast Pärna talust, Kingissepa rajoon Laimjala k/n (valmistajat ei teata).

39. A566-6

Tanu, õmmeldud

ristkülikukujulisest linasest riidest, mis pikuti kokkumurtuna ja ühest otsast kokkuõmmelduna moodustab pikliku tanu. Tanu põhjas kahekordsed voodritükid, mis on halli ja punasega niidiga masinal õmmeldud tanu külge. tanu ääred on seestpoolt kaetud linase voodriga, pealt oranži labasekoelise villase riidega, mille peal valge linase ning valge roosa, kollase, tumepunase, hele-ja tumerohelise villase lõngaga tikand. Villane riideriba on valge niidiga tanu külge tepitud. Riideribast ülespoole roosa sik-sak pael. tanu taga ülemises servas kolmnurkne oranžist kalevist riidetükk, mis on ümbritsetud roosa sik-sak paelaga. Tanu ümbermõõt 40,5cm, tanu kõrgus tagant 9,5 cm. Ese saadud H.Eomovilt (?)tanu on ostetud Muhust enne 1938. aastat. Täpsemaid andmeid ostu kohta ei mäleta

40. A634-96

Tanu, naiste, õmmeldud valgest

linasest riidest poolvillasele toimsele valgele riidele. Riskülikukujulisest tanuriidest on seatud 5,5cm laiune äär ja pealagi. Pealael on õmblus. Äärel on 4,5cm laiune oranžvillane riie, millele on rist-ja täkkpistes roosa, valge, punase, roheline villase lõngaga ja valge p/v niidiga kaks rida väikesi geomeetrilisi motiive. Oranžist äärest kõrgemale on masinaga õmmeldud roosa sik-sakpael. Pealaele on punase mulineeniidiga täkkpistestikitud geomeetrilised motiivid. Tanu taha tipule on .....pistes kinnitatud kolmnurkne oranžist villasest riidest lapp, sellel roosa, valge, punase ja roheline villase lõngaga 4 tikitud motiivi. tanu siseküljele on kinnitatud roosa ripspael. Tanu ümbermõõt 42cm. Kõrgus ees 5cm, taga 8cm. Paela pikkus 62cm .

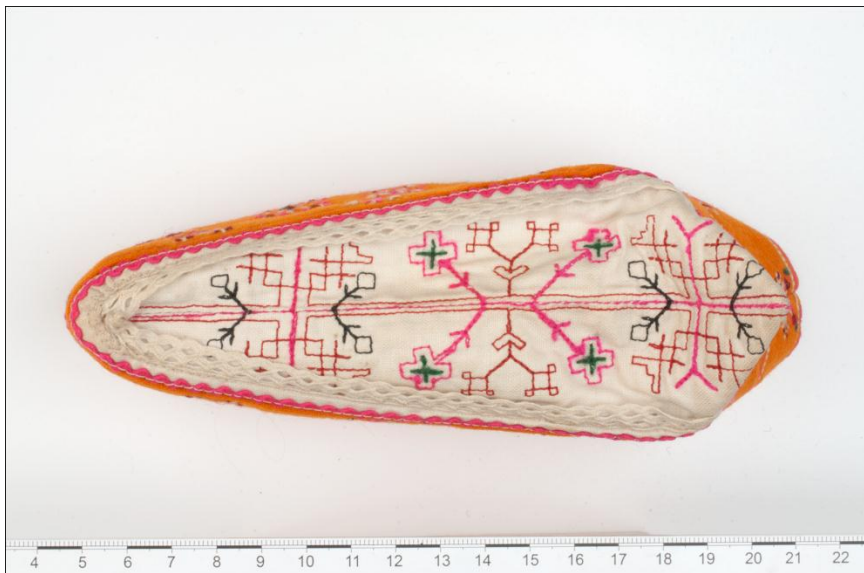
valmistamise kohta andmed puuduvad. kinkinud Muhu-Hellamaa v., Vahtraste k., Noore-Jaagu t. (Kingissepa raj.,Muhu k/n.) Juulia Humal (1902 a. sünd.). "Kuulus kinkija ema-emale".

41. A634-104

Tanu, naiste, valmistatud valgest

linasest riidest. Riie on seatud kokku nii, et moodustab 5,5 cm laiuse ääre, mis tagatipus kaob. Keset lagipead õmblus. Pealael must-punane masintikand. Tikand on tehtud enne ääre pööramist, mistõttu katab osa tikandist. Äärel oranzipõhjalised kirjaribad, millest alumine on teostatud täidispistes. Alus oranz, geomeetrilised motiivid pruunikaspunase, roosa ja roheline villase lõngaga ning valge p/v-ga. Ülemine kirjatriip gobeläänipistes alusega, millele on ristpistes kantud kollase, roheline, sinise, pruunikaspunase villase lõngagaväikesed geom. Motiivid. Tagatipus ebakorrapäraserombi kujuline lapp ääristatud keelimpistes(ahelpistes) roosa, oranži ja kollane-punane triibuga. Lapp oranzist villasest riidest, sellel roosa ja punasega tikitud rist. Tanu ümbermõõt 46 cm, kõrgus eest 5 cm, tagant 9 cm. Valmistamise kohta andmed puuduvad. Kinkinud Muhu, Suurvald, Vanamõisa k. Randla talu (Kingissepa raj. Muhu k/n) Akelina Randmets (sünd.1910 a.) Kuulus Raissa Perele, kes elas Kalsi külas Reegi talus. R. Pere suri 4a. Tagasi umbes 80a. vanuses

42. A651-7

Tanu, naiste argitanu.

Lagi ja vooder on linasest valgest labasest riidest, küljeäär 4,1cm laiusest kollasest villasest labasest riidest. Lagi on ühest, vooder on kokku õmmeldud kahest riidetükist. tagatipule on õmmeldud kolmnurkne villane kollane riidetükk. tanu laele on punase ja musta p/v niidi ning roosa ja roheline villase lõngaga tikitud geomeetiline tikand. Tanu äärele on musta ning valge niidiga ja roosa ning roheline villase lõngaga tikitud geomeetiline tikand, mille põhimotiiviks on kaldrist. Lae ümber on õmmeldud roosa siksakpael, millest kõrgemale on õmmeldud valge siksakpael. Ka tagatipus olevale kolmnurgale on õmmeldud roosa siksakpael. tanu tagumise osa allääre külge on õmmeldud 32cm pikkune p/v villasest niidist pael. Tanu pikkus 17,1cm, kõrgus 8,2cm. Tanu müüs muuseumile Elvine Kaljur (sünd.1922a.), kelle elukoht vt. A651.1 Tanu kuulus E. Kaljuri emaemale Maria Saarekakule, kes sündis 1863.a., suri 14 a tagasi

43. A681-111

Tanu õmmeldud valgest

linasest riidest. Ristkülikukujulisest tanuriidest on seatud 5cm laiune äär ja kolmnurkne pealagi. Äärel on 4,3cm laiune oranž villane labases koes riie, millel on ristpistes tikitud stiliseeritud taimornamentudest kiri. Tikkimiseks kasutatud valget, beeži, heledamat ja tumedamat lillaksroosat, heledamat ja tumedamat rohelist, samblarohelist, heledamat ja tumedamat sinist, kirsipruuni, halli, kollast, musta villast ühekordset lõnga. Tanu ees oleval motiivil kujutatud risti ja südant. Oražist riidest kõrgemal, äärel on kollase niidi abil

kinnitatud lillakasroosa siksakpael. Pealael asuvat kolmnurka ääristab 0,5cm laiune sämbuliselt heegeldatud pits. Pealael valgele linasele riidele tikkpistes tikitud geomeetiline kiri. Kasutatud siidiniiti, p/v niiti, pärllõnga, peenvillast. Värvidest kasutatud roosat, helesinist, samblarohelist, kollast, musta, punast. Käsitsi tikandi kõrval kasutatud ka masinõmblust. Tanu tahatipule on õmmeldud oranžist ääreriidest kolmnurkne lapp, millel on aed-ja madalpistes õmmeldud lill ühe õie, kaks punga, kolme varre ja lehtedega. Värvidest kasutatud valget, sinist, rohelist, rohekaskollast, tumepunast, lillakasroosat villast lõnga. Kolmnurkset lappi ümbritseb 2 servast roosa villase lõngaga heegeldatud säbrud, mis on kolmnurkse lapi külge masinõmblusega kinnitatud. Tanu pealael valgest ja hallikast linasest riidest vooder, mis koosneb 3 lapist. Tanu pael linasest nõörist. Tanu ümbermõõt 37cm, kõrgus eest 4cm, tagant 8,5cm. Paela pikkus 37,5cm. Tanu kuulus Elena Tammele. Ese saadud Muhu khk. Tusti k. Aadu t. Kingissepa raj. Muhu k/n , Võlla k. Esemel müünud Natalie Toom (s. 1923.a.) See oli tema pulmatanu.

44. A681-168

Tanu, argitanu, lootsikukujuline, õmmeldud valgest p/v riidest ja linasest riidest, äär oranžist labases koes villasest riidest, kolmnurkne pealagi ja äär kaunistatud ristpistes tikandiga. Valgest tanuriidest seatud pealagi, selle all voodriks valge p/v riie. Äär on 4,8cm laiune, kinnitatud pealae külge, masinõmblusega, jääb ühtlasi voodriks. Tema peale õmmeldud 4cm laiusele oranžile villasele riideribale. Oranžile villasele riideribale on kolme tooni roheline, sirelililla, tumesinine, valge, kaht erinevat tooni lillakasroosa, helekollase, kirsiiunase villase ja valge p/v lõngaga ristpistes tikitud stiliseeritud taimornament. Oranžist riideribast ülesse jäävale 0,8cm laiusele äärele masinõmblusega kinnitatud kollakasroosa siksakpael. Tanu kolmnurkset pealage ääristab 0,7cm laiune p/v niidist heegeldatud säbrud. Tanu kolmnurksel pealael lillakasroosa, helekollase, heleroohelise, keskmise sinise ja heleroosa villase lõngaga ning punase ja musta p/v lõngaga eelpistes tikitud stiliseeritud õiemotiivid. Tanu taga asuvat kolmnurka katab tumekollane labases koes villane riie, mille serva all on kinnitatud 0,7cm laiune säbruline heegelpits ning mille servale on masinõmblusega kinnitatud lillakasroosa siksakpael. Kollase villasel kolmnurgal kirsipruuni, lillakasroosa, heleroosa, sinise ja roheline villase lõngaga ning valge p/v lõngaga ristpistes tikitud geomeetiline taimemotiiv. Tanupael helesinisest poepaelast. Tanu ümbermõõt 39cm, kõrgus eest 4,5cm ja tagant 9cm. Paela pikkus 38cm. „Esemel nr.168-174 kuulusid Raissa Metsmaale, kes elas Võlla külas Metsa talus. R. Metsmaa suri 1972.a. 76 aasta vanuses.

Pärast surma sai L. Tustit need esemed omale. Täpsemad andmed esemete kohta on teadmata. "Muhu khk, Võlla küla, Aasa talu; Kingissepa raj, Muhu k/n, Võlla k. Tanu müüs Loreida Tustit (s. 1928).

45. A762-12

Tanu, põhi valgest labases koes linasest riidest, servad oranžist labases koes linasest riidest. Eest laienev põhi on immutatud linasest riidest, kaunistatud geomeetrilise eelpistes tikandiga (õmblusmasinaga) kasutatud on peent roosat villast lõnga ja musta ning punast p/v niiti ja helerohelist siidniiti. Põhja ja servade ühtimiskoht on kaunistatud punase ja valge poepaelaga nn siksakpaelaga. Tanu eesotsas(tagaotsas) on kolmnurkne tipp, mis on kaunistatud punase siksakpaelaga, sees oranž servariie, millele tikitud helerohelise siidniidiga. Paelast seespool moodustub veel kolmnurk ka tumepunasest ja beezist villasest lõngast, mis tanule õmmeldud masinal roosa p/v niidiga. Üldse on tanu õmmeldud masinal, vaid otsaõmbluse ääristus on tehtud käsitsi valge p/v niidiga. Tanu vooder on valgest linasest riidest. Tanu servad on tikitud tumepunase, tumeroosa, hele- ja tumerohelise ning valge villase ja valge ning musta p/v lõngaga. Muster jookseb ümber tanu kahelt realt. Mustri vahel ja all on valge ja tumeroosa kõrvutiasetsev masinõmblus. Muster on valdavalt geomeetiline, kuid on kujutatud ka koera. Tanu pikkus on 16,5cm, tipu laius 6cm ja kõrgus 3,5cm. Tanu laius otstes on 7,5 ja 3cm. Samuti vanus teadmata. Tanu müüs muuseumile Liidia Meriluht Muhu khk., Hellamaa vald, Raugi küla (endine Vahtreste küla), Malmi talu. Esemegi tegija ja tegemiskoht teadmata.

SUMMARY

The goal of this research paper is to characterise machine-made embroidery on the crown of the woman's common coif of Muhu and to establish its typology and colour combinations.

The set hypothesis of the research is proved to be right: making embroidery by a sewing machine starts already then when sewing machines become available and women start to use them for decorating textiles with embroidery. Such privileged opportunity and craftsmanship of using a sewing machine for embroidery makes the work technically peculiar and distinguishes it from handmade embroidery patterns, however, retains the meaning of magical protection for the user.

The research proves that machine-made embroidery patterns on common coifs of Muhu include geometrical figures like cross, octagon or Muhu pine, rhomb, heart, and straight, zigzag and indented lines. The same designs are used on object of utility and textiles, which are typical decorations of Muhu Island already before the area of the sewing machine. The patterns have a strictly protective magical meaning and are taught by one generation to another through centuries. The most widely used pattern is the cross and its different variations.

The above-mentioned patterns divide the crown of the common coif into the central pattern and the edge pattern, which runs parallel along the crown from front to back. Both patterns have clear repetitive motifs, in which the alternative use of different ornaments in central pattern is typical of. The edge pattern has one or several straight machine-embroidered lines; zigzag or indented machine stitching can often be used together.

The machine-embroidered pattern on the common coif of Muhu usually runs across the top of the crown and is symmetrical lengthwise and across.

The uniting seam in the middle of the crown of the common coif overlaps with the middle of the central pattern, which depends on the cut of the coif, made of one rectangular piece of cloth. Generally the coifs are made of white pure linen cloth, but there are coifs, which have a white cotton ribbon placed on the crowns before making the embroidery. Cotton cloth is used when crown of the coif is made of separate cloth, however, this is not an established rule.

To maintain the coif in a proper shape, the crown of the coif is made of several layers, which are impregnated or lined.

Mainly cotton thread is used for making the embroidery. Fine wool is also often used, but it is mostly aniline pink, stressing the peculiarity of the pattern and the area where it comes from in Muhu.

The gamut of embroidery threads used is not definitely pink and red, but the use of these colours is most frequent. Also black, grey, white and green have been used. More seldom blue, beige and yellow are seen.

Usually several colours are used to embroider the crown of the coif. Three or two different colours are used most frequently. The most colourful crown was embroidered in six different colours.

Information obtained from the pattern of the common coif of Muhu demonstrates that besides having aesthetical appearance, they carry information and have the function of magic protection. The embroiderer, who made a coif by using a sewing machine, used the best skills, materials and the inherited-from-parents knowledge of protecting magic signs. Everyday Muhu coif is an item with symbolic value, which function in Muhu Island has been bigger than just being a headwear. Although it has no practical value, it shows the person's social status, also fashion of the period has an impact on its design, it is stylistically genuine by nature and combination referring to the region it comes from, it has a principally unique design and demonstrates the maker's material well-being as the owner of the sewing-machine. The cut and decorations of the coif develop during the time and are influenced by fashion trends, although the function remains unchanged.

Proceeding from the knowledge that machine-made embroidery patterns are visually similar all over Estonia and the fact that sewing machines are purchased to Muhu households at the same time as elsewhere in Estonia, the machine-made embroidery in Estonia before World War II can generally be characterised on the basis of the same criteria.

The main period when embroidery is made by machines is at the turn of the 19th century to the 20th century. At that time, the coif refers to the social status of the wearer. The machine-made embroidery carries the unchanged meaning of magic protection. Machine embroidered patterns remain unchanged and carry a magic message for the wearer. Patterns decorate clothes and home textiles. The rapid development of technology and the end of wearing folk costumes occur during the same period. It is no more a sign of wealth and is not recognised in handicraft circles due to its rigid and boring nature.